

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Cesta k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče

Vypracovala: Lucie Trávníčková
Vedoucí práce: PhDr. Blažena Papáčková
Studijní obor: Sociální pedagogika

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 25. března 2016

Lucie Trávníčková

Poděkování

Zde bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce, paní PhDr. Blaženě Papáčkové, za cenné rady, nápady, podporu, ochotu a trpělivost.

Dále bych ráda poděkovala své rodině a to především za trpělivost.

Anotace

Tématem bakalářské práce je náhradní rodinná péče, konkrétně ta oblast, která předchází přijetí dítěte do náhradní rodinné péče – tedy celý proces zprostředkování. Teoretická část práce je pojata jako průvodce pro budoucí osvojitele a pěstouny, tedy pro ty, kteří učiní to nejdůležitější rozhodnutí ve svém životě a přijmou "cizí" dítě za své. V úvodní části se věnuji náhradní rodinné péči obecně, druhá část je věnována dětem indikovaným do náhradní rodinné péče a třetí část se zaměřuje na samotný proces zprostředkování. Na tuto část práce navazuje výzkumná část, kde jsou uvedeny polostrukturované rozhovory s aktuálními žadateli a rodiči, kteří již mají proces zprostředkování za sebou. Cílem práce je porovnat názory obou dotazovaných skupin a nalézt odpovědi na stanovené výzkumné otázky. Mimo jiné na to, jaké změny v procesu by uvítali.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, osvojení, děti, žadatelé, proces zprostředkování.

Abstract

The theme of the Bachelor thesis is the family surrogate care, specifically the section that precedes fosterage - the whole process of mediation. The theoretical part is created as a guide for prospective adopters and foster parents, so for those, who will make the most important decisions in their life and take the "foreign" child as their child. The first part is focused to foster care in general, the second part for the children indicated in foster care, and the third part on the process of mediation. To this part continues exploratory study, which includes semi structured interviews with current applicants and families that already have a process of mediation finished. The aim of the study is to compare the views of both groups of respondents, and find answers to research questions. Among other things, what changes in the process, would be welcomed.

Key words

Family surrogate care, adoption, children, applicants, process of mediation.

Úvod	5
I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	6
1 Náhradní rodinná péče	6
1.1 Pohled do historie	6
1.2 Formy náhradní rodinné péče v ČR.....	10
1.2.1 Osvojení.....	10
1.2.2 Pěstounská péče	12
1.2.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	13
1.2.4 Poručenství	16
1.2.5 Mezinárodní osvojení.....	17
1.2.6 Opatrovnictví	17
1.2.7 Hostitelská péče	17
2 Děti v náhradní rodinné péči.....	18
2.1 Odkud přicházejí děti indikované do NRP	19
2.2 Význam rodiny pro optimální uspokojování potřeb dítěte	20
2.2.1 Psychická deprivace	21
2.3 Činitelé ovlivňující výběr vhodné formy náhradní rodinné péče.....	22
3 Proces zprostředkování NRP a jeho jednotlivé kroky.....	26
3.1 Fáze úvah a rozhodování.....	27
3.1.1 Motivace	29
3.2 Kompletace a podání žádosti.....	29
3.3 Psychologické posouzení žadatelů odborníky.....	30
3.4 Odborná příprava žadatelů	32
3.5 Komplexní zhodnocení žadatelů a vydání rozhodnutí.....	33
3.6 Vedení v evidenci žadatelů – čekací období	34
3.7 Výběr rodiny pro konkrétní dítě	35
II. PRAKTICKÁ ČÁST	37
4. Cíl práce	37
4.1 Výzkumné otázky	38
5. Metodika	38
5.1 Použité metody výzkumu.....	39
5.2 Charakteristika výzkumných souborů	39
6. Rozhovory	40

6.1	Rodina Burešova (č. 1)	40
6.2	Rodina Kadlecova (č. 2)	45
6.3	Manželé Kovařovských (č. 3)	49
6.4	Manželé Šikýřovi (č. 4).....	54
7.	Výsledky	58
7.1	Odpovědi na výzkumné otázky	60
7.2	Diskuze	62
Závěr	64
Seznam literatury	66

Úvod

O problematiku náhradní rodinné péče jsem se začala zajímat před dvěma lety, kdy jsem nastoupila do svého nynějšího zaměstnání. Moje kolegyně, v té době, právě podávala žádost o zařazení do evidence žadatelů o osvojení a já tak mohla sledovat, jak postupně prochází celým procesem. Už v tomto okamžiku mě toto téma velice zaujalo. Viděla jsem, jak pečlivě shání jakékoliv dostupné informace. Několikrát si postěžovala, že jich nemůže nelézt tolik, kolik by si představovala. Právě nedostatek informací, je jeden z hlavních důvodů, proč lidé podání žádosti odkládají. Jednoduše mají strach z neznámého.

Náhradní rodinná péče je velice širokým tématem, a je tedy prakticky nemožné shrnout všechny její oblasti komplexně do jedné práce. Poté, co jsem se o danou oblast začala zajímat hlouběji, jsem, při vyhledávání odborných publikací, zjistila, že existuje poměrně mnoho knih, časopisů i odborných publikací, věnovaných přípravě budoucích rodičů na jejich novou roli, srovnání náhradní rodinné péče a ústavní výchovy, nebo zaměřených na problémy spojené s výchovou adoptovaného dítěte. Publikací, které by se zabývaly komplexně, celým procesem, je však žalostně málo.

Rozhodla jsem se tedy, že moje práce se bude zabírat jiným tématem, a to samotným procesem, který musí lidé podstoupit, aby jim bylo dítě svěřeno do náhradní rodinné péče. Svou práci chci pojmout jako jakéhosi průvodce pro budoucí osvojitele a pěstouny, pro ty, kteří učiní to nejdůležitější rozhodnutí ve svém životě a přijmou „cizí“ dítě za své.

Svoji práci dělím na dvě hlavní části - teoretickou a praktickou. Teorie obsahuje tři hlavní okruhy. První je zaměřen na náhradní rodinnou péči obecně a na její instituty. Druhý je věnován dětem v náhradní rodinné péči a třetí se zabývá samotným procesem zprostředkování. Teoretická část je podložena mnoha odbornými publikacemi, metodickými příručkami i zákony. Praktická část se zaměřuje na výzkum, který by měl zhodnotit vnímání procesu zprostředkování samotnými žadateli.

Jak jsem již zmínila, nedostatečnou informovanost vidím jako zásadní problém. Za cíl své práce jsem si tedy stanovila vytvoření jakéhosi průvodce pro budoucí žadatele o náhradní rodinnou péči. Co se týká praktické části, věřím, že by můj výzkum mohl být případným přínosem pro zainteresované organizace a pracovníky, kteří by díky němu mohli najít prostor pro zefektivnění a zkvalitnění celého procesu.

I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče je velice obsáhlým pojmem, který rozhodně nezahrnuje pouze osvojení, ale i jiné druhy *neústavní* péče o nezletilé. Dle Klimeše (2002, s. 4) je náhradní rodinná péče definována následovně: *Náhradní rodinná péče je souhrnné označení pro všechny druhy nekolektivní péče o děti, o které se z nejrůznějších důvodů nemohou starat biologičtí rodiče.*

Pro širokou veřejnost je tento pojem stále spíše velkou neznámou a ani odborná literatura se tímto termínem příliš nezabývá. Kupříkladu v psychologickém slovníku (Hartl, 2000, s. 339) bychom jeho vymezení hledali marně. Slovník sociální práce ji také přímo nedefinuje, ale pracuje s termínem *náhradní výchovná péče*, tzv. substitute care.

V ČR tímto termínem rozumí formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního rodinného zázemí, tj. kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavy sociální péče, pečovatelské rodiny (jimiž jsou i „rodiny“ pečovatele v SOS dětských vesničkách), osvojitelské rodiny, svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodičů (obvykle prarodičů, nebo jiných příbuzných) a poručenství. Náhradní rodinná péče má tedy zásadně dvě formy – ústavní a rodinnou (Matoušek, 2003, s. 115-116).

Dle Nožířové (2012, s. 12-13) jsou však *náhradní rodinná péče* a *náhradní výchovná péče* diametrálně odlišné pojmy. V tomto svém tvrzení se přitom opírá o Škovieru (2007, s. 23), který uvádí, že pojem *péče* je o mnoho širším a obsáhlejším pojmem, než pojem *výchova*. Tvrdí, že výchova zahrnuje i péči, avšak pečovat lze i bez toho, že bychom vychovávali. Nožířová říká, že pojem *náhradní rodinná péče* je přesnější a, mezi odbornou i laickou veřejností, známější.

1.1 Pohled do historie

Ohrožené děti nejsou pouze aktuálním tématem, již v dobách minulých docházelo k přijímání opuštěných dětí do nových, náhradních rodin. Historie náhradní rodinné péče úzce souvisí s historií lidstva. Během let se však zásadně změnila účelovost, ale i způsob provozování této instituce.

Přijetí cizího dítěte za vlastní, upravené dnešním právním řádem, má svou dlouhou historii. Tato tradice vychází z tendence zabudované do biopsychické výbavy, s níž lidský rod vstupuje na vývojovou scénu. Jedná se v podstatě o schopnost chránit nejen své vlastní dítě, ale jakékoliv cizí dítě, přijmout ho za vlastní a pečovat o ně. Tato schopnost je dle výzkumů dána nejen ženám, ale také mužům (Smutková, 2007, s. 49).

Kořeny osvojení spadají pravděpodobně až do dob **starého Říma**, kde poprvé nabylo formu zákona, i když jeho poslání se od dnešního pojetí zásadně lišilo. Zákon ze starého Říma se po mnoho staletí stal vzorem pro formulaci právních podmínek osvojení v evropských zemích. Adopce se praktikovala především ve vyšších společenských kruzích za účelem zajištění kontinuity rodového jména a majetku. Poprvé se objevuje pojem *adptio naturam imitatur*, což v překladu znamená, že vztah mezi osvojencem a osvojitelem je podobný vztahu rodičů k vlastním dětem (Matějček, 1994, s. 16). Proces výběru probíhal opačně než je tomu dnes. Preferovaly se zájmy osvojitelů, kteří si konkrétní dítě vybrali sami. Vedle adopce se v tomto historickém období objevuje institut kojných (kojná, žena najatá k vyživování dítěte prsem místo matky je nejlepší náhradou za mléko mateřské (Ottův slovník naučný, 1889, s. 519), které poskytovaly služby zámožným rodičům (Matějček, 1994, s. 16, 25, 26). Osvojitelem mohl být pouze muž, neboť byl živitelem a hlavou rodiny. Důraz se kladl i na věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem. Jednou z podmínek bylo, že mezi nimi musel být alespoň osmnáctiletý věkový rozdíl (Koluchová, 2002, s. 27).

Ve **středověku** probíhaly formální adopce pouze u šlechty a bohatých bezdětných manželů, a to opět většinou z důvodu zachování rodového majetku a privilegií. S příchodem křesťanství vznikají první nalezince a útulky pro opuštěné děti. Některých dětí se ujímá i prostý lid, který je ale využívá spíše jako levnou pracovní sílu. Z ostatních dětí se často stávali žebráci a zločinci, kteří žili na okraji společnosti (Smolíková, 2014, s. 17).

Nalezinec, ústav, ve kterém opuštěné dívky nacházejí útulek. První takový ústav založen byl roku 787 v v Miláně, potom následovaly r. 1070 slavný klášter sv. Ducha v Montpellieru, později v Marseilli, Besanconě, ve Florencii, v Norimberce, Benátkách a později i v Londýně. Způsob, kterým, byly přijímány tyto dívky, byl rozlišný. Obyčejně odkládány dívky u dveří chrámových do zvláštní chrámové mušle neb na okno opatřené mříží, skrze kterou nemluvně vloženo. (Ottův slovník naučný, 1996-2003, s. 1000)

V době **osvícenství** jsou zakládány nové sirotčince, které již nekladou důraz pouze na záchranu dítěte, ale především na jeho výchovu. Objevují se počátky humanizace této instituce, do popředí se dostávají i práva dítěte, především právo vyrůstat v rodině. Hlavním problémem doby je obrovské množství dětí, oproti malému počtu zájemců. Příkladem může být známý pražský nalezinec, kde tehdy přijímali až 3000 dětí ročně. Zároveň ale byla velice vysoká (až 70%) úmrtnost. V této době byly nejčastěji osvojovány nemanželské děti, které tím získaly lepší postavení ve společnosti a mohly tak uplatňovat svá práva. (Matějček, 1999, s. 45) Současně byl nadále provozován i institut kojných, které dostaly oficiální název – pěstounky. Pěstounky dostávaly finanční odměnu pouze do šesti let věku dítěte, a proto se velmi často stávalo, že, po uplynutí této doby, se děti vrátily zpět do nalezinců (Matějček, 1999, s. 25).

Důležitou postavou v dějinách ústavní péče a problematice opuštěných dětí je J. H. Pestalozzi (1746 – 1827), který navazoval na myšlenky J. J. Rousseaua. Ústavní péči zavrhoval a zdůrazňoval nutnost výchovy v rodinném prostředí. Dle Pestalozziho je nahrazení rodiny, opuštěným dětem, společenskou povinností (Nožářová, 2012, s. 29). Zasloužil se o výrazné změny v systému náhradní rodinné péče, a to především ve Francii, kde bylo v roce 1804 zavedeno pěstounství (Code civil) a pěstounská péče. Opuštěné děti se tak po krátkém pobytu v ústavu dostávaly do náhradních rodin (Bubleová, 2000, s. 46).

Po **první světové válce** stoupl i počet sirotků a problematika opuštěných dětí, válečných sirotků, se tak dostala do popředí zájmu veřejnosti i státní legislativy. Výsledkem byl rozvoj pedagogiky, psychologie i dětského lékařství (Matějček, 1999, s. 20).

Již před obdobím první republiky v českých zemích vznikaly při jednotlivých okresech dobrovolné organizace, které se staraly o opuštěné děti. Příkladem je *Okresní komise pro péči o mládež*, která se později, společně s ústředními orgány starajícími se o blaho dětí a mládeže, stala základem sociální péče o opuštěné děti u nás. Mimo těchto orgánů byla ale, ještě počátkem dvacátého století, péče o opuštěné děti odkázána na charitativní činnost, kterou zajišťovaly především náboženské organizace a dobrovolné spolky (Bubleová, 2000, s. 47). Z tohoto období pochází i první jednotná právní úprava institutu osvojení. Je jí zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, který byl přijat dne 28. března 1928. Oproti dnešní právní úpravě je cíl osvojení chápán odlišně, spíše jako majetkoprávní institut, který měl osvojiteli pomoci v nalezení vhodného dědice. Osvojitelem mohla být pouze bezdětná

osoba starší čtyřiceti let. Osoba osvojenice nebyla věkově omezena. Osvojen tak mohl být i člověk, který již uzavřel manželství (Nožířová, 2012, s. 31).

Po **druhé světové válce** byl přijat zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Dřívější majetkoprávní charakter osvojení byl již ztracen, avšak i tento zákon znal pouze zrušitelné osvojení. Nezrušitelné osvojení bylo do české legislativy zařazeno až se zákonem č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení. Teprve na základě tohoto právního předpisu, byl do matriční knihy, na místo biologických rodičů, nově zapisován osvojitel. Zrušeny byly i podmínky pro osvojitele, např. minimální věk čtyřicet let, nebo bezdětnost. Zájem státu se obrací na dítě samotné a na zajištění náhradního výchovného prostředí. Namísto individuální péče v náhradní rodině se preference ubíraly ke kolektivní péči (Nožířová, 2012, s. 32).

Po **revoluci**, v roce 1989, prošla česká populace několika změnami. Věk rodiček se zvyšuje, sňatkovost naopak snižuje. Se zdánlivě nevinnými změnami přichází, dle Nožířové, na scénu i množství souvisejících, nežádoucích jevů. Příkladem je zvýšené riziko vrozených chorob, nebo neplodnost. Ta není následkem pouze odkládání mateřství, ale i špatné životosprávy, časté obezity, stresu a kouření. Naopak vývoj moderní medicíny má pozitivní vliv na náhradní rodinnou péči – dochází totiž ke snižování kojenecké úmrtnosti (Nožířová, 2012, s. 32, 33).

Výrazným mezníkem pro rodinné právo a tím i pro náhradní rodinnou péči se stal rok 1989. Inkluze rodinného práva do občanského zákoníku však byla velmi náročná a zdoluhavá. (Smolíková, 2014, s. 56) V **současné době** dochází k rapidnímu rozvoji tzv. *sanace* rodiny. Sanací se rozumí způsob sociální práce, který se pokouší o nápravu škod, případně i o obnovení žádoucího stavu. Její velice důležitou součástí je spolupráce a motivace klientů (Nožířová, 2012, s. 33).

Právní předpisy prošly během 19. a 20. století mnoha změnami. Práva dětí jsou chráněna právními předpisy České republiky, ale i mezinárodními úmluvami. Za nejdůležitější předpis je považována *Úmluva o právech dítěte*, kterou přijala Organizace spojených národů roku 1989 v New Yorku. Od 1. ledna 1993 se jí zavázala i Česká republika a uveřejnila ji ve své sbírce zákonů pod č. 104/1991 Sb. Podle této úmluvy musejí státy, které jsou jí vázané, respektovat rodinu jako základní jednotku společnosti. To rodině dává právo na pomoc a potřebnou ochranu, aby mohla plnit svou společenskou úlohu. Úmluva

vyjadřuje práva dětí na život a přežití, osobní rozvoj, ochranu a participaci (Bubleová, 2011, s. 12).

Nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem při veškerých postupech týkajících se dětí, ať už konaných veřejnými, nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnyými orgány. (Čl. 3 Úmluvy o právech dítěte)

Mezi další stěžejní dokumenty, nejen pro tuto oblast, patří předpis č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád a Listina základních práv a svobod (Nožířová, 2012, s. 35).

1.2 Formy náhradní rodinné péče v ČR

1.2.1 Osvojení

Osvojení je jedním z institutů náhradní rodinné péče. Je jakousi jeho nejvyšší formou, neboť dítě získává z právního hlediska v rodině stejné postavení, jako biologické dítě. Jedná se o umělé navození takového vztahu. Osvojitel má vůči osvojenému rodičovskou zodpovědnost, vyživovací povinnost a další právní závazky, vyplývající ze vztahu mezi rodičem a dítětem. Osvojenému dítěti však vznikají i nároky, mimo jiné disponuje dědickým právem. Osvojením zanikají práva mezi osvojencem a biologickými rodiči v plném rozsahu. Pokud figurují v rodném listě osvojence, jsou z něj vymazáni a na jejich místo jsou vepsáni osvojitelé (Koluchová, 2002, s. 13).

Nemůže-li dítě vyrůstat ve své původní rodině, má právo, aby mu byla zajištěna výchova náhradní. Prvořadé místo v řešení osudu takového dítěte zaujímá vždy náhradní rodinná péče. Ta má přednost před ústavní výchovou. Je žádoucí, aby pro dítě, které se ocitne mimo vlastní domov, byla změna prostředí co nejšetrnější. Nejprve se proto hledá nová rodina v okruhu jeho příbuzných či v okruhu osob dítěti blízkých. Zprostředkování náhradní rodinné péče z okruhu prověřených zájemců o osvojení, vedených v evidenci krajského úřadu, bývá teprve druhou volbou (Bubleová, 2014, s. 6).

V některých textech se můžeme setkat i s pojmem *adopce*, který je synonymem pro osvojení. V právních předpisech české republiky je však uváděn pouze pojem český, tedy *osvojení*. Tento institut je právně vymezen v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník,

který je účinný od 1. 1. 2014 (Bubleová, 2014, s. 6). Zákon říká, že osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní, jehož předpokladem je takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že tu jsou alespoň základy takového vztahu. Dříve bylo upraveno zákonem o rodině. Dále se ho přímo dotýká i čl. 32 odst. 4. Listiny základních práv a svobod, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Aby mohlo dojít k osvojení, musí být splněny následující podmínky:

- Osvojitelem se může stát pouze zletilá a svéprávná osoba, zaručuje-li svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které jí vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem.
- Zdravotní stav osvojitele nebo obou osvojitelů nesmí omezovat péči o osvojené dítě ve značné míře.
- Osvojiteli se mohou stát manželé nebo jeden z manželů. Výjimečně může osvojit i jiná osoba; v tom případě soud též rozhodne o tom, že se z matriky vypouští zápis o druhém rodiči.
- Osvojují-li manželé, podávají návrh na osvojení společně jako společní osvojitelé.
- Osvojuje-li osoba, která je rodičem, soud zhodnotí, není-li osvojení v zásadním rozporu se zájmy dětí osvojitele; majetkové zájmy nejsou pro posouzení rozhodující.
- Osvojit lze nezletilé dítě, které nenabylo plné svéprávnosti.
- Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem musí být přiměřený věkový rozdíl, zpravidla ne menší než šestnáct let; jen souhlasí-li s osvojením opatrovník zastupující dítě v řízení a je-li osvojení v souladu se zájmy dítěte, může být věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem výjimečně menší než šestnáct let.
- Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník).

Osvojeno může být nezletilé dítě, které nenabylo právní svéprávnosti, pouze v případě, je-li to v souladu se zájmy dítěte. Od 1. 1. 2014 je možné osvojit i zletilého (Bubleová, 2014, s. 8). Bubleová dále uvádí, že dítě lze osvojit:

- **Se souhlasem rodičů dítěte**

Souhlas může být dán již ve vztahu ke konkrétním žadatelům (adresný souhlas), nebo předem, bez vztahu k budoucím osvojitelům (blanketový souhlas). Lze ho vydat nejdříve šest týdnů po narození dítěte (po uplynutí poporodní ochranné lhůty) a

odvolán může být ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy byl dán. Po uplynutí této doby lze souhlas odvolat za podmínky, že osvojované dítě ještě nebylo osvojiteli předáno do péče. Je to možné i v případě, má-li být dítě dle rozhodnutí soudu vydáno, neboť je v souladu s jeho zájmy, aby bylo se svými rodiči. Souhlasu rodiče je třeba i tehdy, nenabyl-li sám plné svéprávnosti.

- **Bez souhlasu rodičů dítěte**

Souhlasu rodičů není třeba, pokud byl rodič zbaven rodičovské odpovědnosti, není-li schopen projevit svou vůli, či rozpoznat následky svého jednání, nebo zdržuje-li se na neznámém místě a toto místo se nepodaří soudu zjistit. Podle občanského zákoníku není k osvojení třeba souhlasu rodiče, který zjevně nemá o dítě zájem, o čemž soud rozhoduje rozsudkem. Ze zákona je stanovena domněnka, že nezájem rodiče o dítě je zjevný, trvá-li alespoň tři měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu.

- **Vyjádření osvojovaného dítěte**

Je-li dítě starší dvanácti let je, s účinností nového občanského zákoníku, vždy potřeba jeho souhlasu. U mladšího dítěte dává souhlas jménem dítěte opatrovník, kterým zpravidla bývá orgán sociálně právní ochrany dětí.

1.2.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali (Koluchová, 2002, s. 36).

Obecně je pěstounství upraveno občanským zákoníkem, podrobněji je však popsáno v zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, konkrétně v jeho páté části. Pěstounská péče je podle něj taková forma náhradní rodinné péče, při které pěstoun o dítě osobně pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu. Z právního hlediska ale mezi pěstounem a dítětem nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem, tak jak je tomu v případě osvojení. Zákon dále říká, že pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech a nemá vyživovací povinnost k dítěti. K výkonu mimořádných záležitostí (vyřízení cestovního dokladu, výběr školy, plánování lékařského zákroku, atp.) musí požádat o souhlas zákonného zástupce dítěte, případně soud.

Mezi další důležité znaky pěstounské péče patří i fakt, že u ní vždy, minimálně na začátku, existují vztahy s původní rodinou dítěte. Kontakt s biologickými rodiči je podporován, není-li v rozporu s jeho zájmy. Právě z tohoto důvodu se mnoho dětí do pěstounské péče vůbec nedostane, neboť potencionální pěstouni mají strach z kontaktu s biologickou rodinou dítěte (Bubleová, 2014, s. 20-21).

Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a jedině soud může rozhodnout o jejím zrušení. Soud tak může učinit pouze ze závažných důvodů, nebo v případě, že o to požádá pěstoun (Bubleová, 2014, s. 9). Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte. Do té doby stát zajišťuje jeho hmotné zabezpečení a přiměřenou odměnu těm, kteří se dítěte ujali, prostřednictvím dávek pěstounské péče. (Od 1. 1. 2013 byla právní úprava dávek pěstounské péče vyjmuta ze zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře a vložena do zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.).

Podle této zákonné úpravy, dávkami pěstounské péče jsou:

- Příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
- příspěvek při ukončení pěstounské péče,
- odměna pěstouna,
- příspěvek při převzetí dítěte,
- příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

Svěření dítěte do pěstounské péče nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. Soud stanoví rodičům rozsah výživného s ohledem na jejich možnosti, schopnosti a majetkové poměry a odůvodněné potřeby dítěte. Rodiče dítěte plní svou vyživovací povinnost k rukám úřadu (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

1.2.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

...v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí ...

Preambule – Úmluva o právech dítěte

V českém právním řádu se tento pojem vyskytuje již od roku 2006, ale řádné pozornosti se mu dostalo až od 1. 1. 2013, s účinností novely zákona o sociálně právní ochraně dětí (401/2012 Sb.). Novela s sebou přinesla řadu změn. Nárok na odměnu pěstouna pěstounské péče na přechodnou dobu vzniká okamžikem zařazení do evidence (není

vyplácena při přerušení zprostředkování), přibyla odměna při ukončení pěstounské péče a změnila se (vzrostla) i výše poskytovaných dávek. I tato skutečnost takzvaně „popostrčila“ váhající zájemce o pěstounskou péči, ke kladnému rozhodnutí. Pro názorný příklad můžeme, v tabulkách níže, porovnat například výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte před účinností zmíněné novely (tabulka č. 1) a po ní (tabulka č. 2).

Tabulka č. 1: Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte platná do 31. 12. 2012

Věk dítěte	Zdravé dítě	I. st. závislosti	II. st. závislosti	III.-IV. st. závislosti
do 6 let	4 002	4 089	5 046	5 394
od 6 do 15 let	4 922	5 029	6 206	6 634
od 15 do 26 let	5 636	5 758	7 105	7 595

Tabulka č. 2: Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte platná od 1. 1. 2013

Věk dítěte	Zdravé dítě	I. st. závislosti	II. st. závislosti	III. st. závislosti	IV. st. závislosti
do 6 let	4 500	4 650	5 550	5 900	6 400
od 6 do 12 let	5 550	5 650	6 800	7 250	7 850
od 12 do 18 let	6 450	6 450	7 800	8 300	8 700
od 18 do 26 let	6 600	6 750	8 100	8 600	9 000

Data, uvedená v tabulkách, lze nalézt na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí.

Dle Nožířové (2012, s. 19) je důvodem počáteční nefunkčnosti nevědomost. A to jak soudců, sociálních pracovníků, tak i odborníků, ale i široké veřejnosti. Tvrdí, že tomuto institutu chyběla reklama. Odborná veřejnost měla za to, že zavedení pěstounské péče na přechodnou dobu je zbytečné, neboť každý pěstoun musí počítat s úspěšnou sanací původní rodiny. A v takovém případě i s návratem dítěte zpět. Nožířová s tímto názorem částečně souhlasí. Zároveň ale uvádí příklad z praxe, kdy byly do ústavní péče umístěovány děti, pro něž byl tento pobyt jen krátkodobou záležitostí. Důvodů mohlo být více, například pobyt rodiče ve výkonu trestu odnětí svobody, operativní zákrok rodiče, apod.

V ideálním případě je právě narozené dítě už pár minut po svém příchodu na svět položeno do náručí matky. Brzy poté ho jeho matka nakrmí. Dítě je při tom přitisknuto k jejímu nadru a dívá se jí do očí. Když má novorozeně hlad nebo se mu něco nelíbí, jeho pláč

přitáhne pozornost matky a zajistí její péči. Dítě se tak učí důvěřovat dospělým a začíná prostřednictvím fyzických vjemů objevovat svět (Purvis, 2013, s. 34).

Tento institut je alternativou k pobytu dítěte v ústavní péči. Současně s novelou mají na rozšíření PPPD výraznou zásluhu i manželé Hláskovi a jejich projekt *Narodit se do rodiny*, který byl spuštěn v roce 2009. (Nožířová, 2012, s. 19). Manželé, sami pěstouni rané pěstounské péče na přechodnou dobu, zrealizovali projekt právě za pomoci sociální pracovnice Jany Nožířové (Ciglerová, 2013, s. 16). Cílem projektu je zajistit dětem, jejichž rodiče se o ně nemohou starat, náhradní rodinnou péči co nejdříve po narození. Jako hlavní důvod se uvádí eliminace negativních vlivů ústavní výchovy v průběhu prenatálního vývoje (Narodit se do rodiny, 2008).

Při pěstounské péči na přechodnou dobu je kladen ještě větší důraz na výběr vhodných pěstounů, než je tomu u klasické pěstounské péče. Je tomu tak právě z důvodu dočasnosti této péče, kterou je potřeba zdůraznit a právně ošetřit. Pěstounská rodina na přechodnou dobu musí vědět, že se jedná pouze o dočasné *hlídání dítěte*. Nejenže musí na proces předání dítěte do nové rodiny připravit ono dítě, ale i sami sebe. Právě z tohoto důvodu jsou pro pěstouny pořádány přípravné kurzy (Nožířová, 2012, s. 21).

Účelem je urychlení cesty ohrožených dětí do náhradní rodinné péče. A v neposlední řadě také poskytnutí biologickým rodičům dostatečného množství času tak, aby mohli upravit své poměry a znovu převzali dítě do své péče. Do pěstounské péče na přechodnou dobu jsou umísťovány i děti, čekající na novou, vhodnou a stabilní rodinu. Jedná se tedy o institut krizový, jehož znakem je především přechodnost. (Bubleová, 2014, s. 10)

Dítě může být do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřeno soudem na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Pěstouny mohou být osoby vedené ve zvláštním seznamu krajského úřadu. Ti musí být vždy, v případě potřeby, připraveni (Metodika MPSV k PPPD březen 2013).

Dítě může být do takové péče svěřeno na dobu:

- po kterou nemůže rodič dítě ze závažných důvodů vychovávat (zdravotní důvody, výkon trestu, atd.);
- po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením (souhlas smí být dán nejdříve šest týdnů po porodu);
- do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů není třeba.

Soud je povinen minimálně každé tři měsíce přezkoumat, zda trvají důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče. Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle jeden rok. (Bubleová, 2014, s. 10-11)

Dá se říci, že existují dva typy pěstounské péče na přechodnou dobu. Tou první je tzv. *raná* pěstounská péče. Novorozenci, které by obvykle putovalo do ústavní péče, je po propuštění z nemocnice umístěno právě do pěstounské rodiny na přechodnou dobu. V této rodině dítě stráví nezbytně nutný čas, například pro vyřízení všech formalit vedoucích k osvojení, nebo je zde umístěno po dobu, během které se pracuje s biologickou rodinou. Na rozdíl od kojeneckých ústavů je o dítě pečováno individuálně. Nedochozí ani ke střídání personálu, tak jak je tomu právě v kojeneckých ústavech. Dítě se v tomto přirozeném, rodinném prostředí učí tvořit vazby a nedochází tedy k deprivaci (Nožířová, 2012, s. 19-21).

Dalším typem je *akutní* pěstounská péče na přechodnou dobu. Ta přichází na řadu v případech, že se dítě ocitlo bez rodičů zcela náhle, nečekaně. Příkladem může být situace, kdy matka samoživitelka musí podstoupit hospitalizaci a není nikdo, kdo by se o děti postaral. V takovém případě je zcela zbytečné, aby dítě odcházelo do ústavní péče, pokud je možné svěřit ho do pěstounské péče na přechodnou dobu. (Nožířová, 2012, s. 21)

1.2.4 Poručenství

Poručenství je institut náhradní rodinné péče, který je od roku 2012 upraven v novém občanském zákoníku, tedy v zákoně č. 89/2012 Sb. Poručník má k dítěti v zásadě stejná práva a povinnosti jako rodič dítěte, kromě vyživovací povinnosti. Poručník se stává jeho zákonným zástupcem a může, ale nemusí, o něj osobně pečovat. Pokud péči osobně vykonává má on i dítě nárok na hmotné zabezpečení. Mezi práva a povinnosti poručníka patří případná výchova dítěte, jeho zastupování a správa jeho majetku (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník).

Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že rodiče zemřeli, byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti, byli-li jí zbaveni, nebo nemají-li způsobilost k právním úkonům a proto nejsou jejich nositeli (Bubleová, 2014, s. 7).

Do doby než je poručníkem ustanovena fyzická osoba, vykonává poručnictví orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pokud to není v přímém rozporu se zájmy dítěte, stane se poručníkem osoba navržená rodiči. Navržený má možnost poručnictví odmítnout. Nedošlo-li k návrhu rodičů, ustanoví soud poručníkem osobu příbuznou, nebo blízkou dítěti. Výkon této funkce je pod drobnohledem soudu. Jakékoliv rozhodnutí, týkající se dítěte, nikoliv v běžné záležitosti musí být chváleno soudem. Poručník podává soudu zprávy o osobě poručence zpravidla v ročních intervalech (Bubleová, 2014, s. 8).

1.2.5 Mezinárodní osvojení

Osvojení dětí z ciziny a do ciziny je jedno z možných řešení, pokud se pro dítě, v zemi jeho původu, nedaří najít vhodnou náhradní rodinu. Upravuje ho Úmluva o ochraně dětí, neboli Haagská úmluva. V České republice vstoupila v platnost 1. 6. 2000 a stanovuje postup při osvojení dítěte ze zahraničí. Za mezinárodní osvojení u nás odpovídá Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. V praxi to funguje tak, že dětem, kterým se během šesti měsíců nepodaří nalézt vhodnou rodinu, je prostřednictvím právě výše zmíněného úřadu hledána rodina v zahraničí. Pokud je na výběr, je vždy upřednostňována rodina z ČR a to na základě práva dítěte žít v zemi svého původu (Osvojení a zahraničí, 2013).

1.2.6 Opatrovnictví

Opatrovnictví není přímo institut náhradní rodinné péče. Opatrovníka dítěti ustanoví soud, v případě střetu zájmů zákonných zástupců a dítěte (například u rozvodu), v případě ohrožení majetkových zájmů dítěte, řízení o osvojení, omezení rodičovské odpovědnosti, nebo v jiném případě, kdy je to v zájmu dítěte. Opatrovníkem se stává orgán sociálně-právní ochrany dětí. Rozsah práv a povinností opatrovníka stanoví soud tak, aby ochrana zájmů nezletilého dítěte byla plně zajištěna (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník).

1.2.7 Hostitelská péče

Tento termín zákon nezná, ale běžně se jím označuje pobyt dítěte mimo ústav, avšak u jiných osob, než u rodičů a příbuzných. Upravena je v §30 zákona č. 359/1999 Sb. O sociálně právní ochraně dětí (Zákon č. 359/1999 Sb.).

Hostitelská péče je určitá forma pomoci, která je vhodná zejména pro děti, které žijí v ústavní péči dlouhodobě. Nejedná se o institut náhradní rodinné péče. Většinou se jedná o děti, které nejsou tzv. právně volné, nebo udržují kontakty s biologickými rodiči a nejsou

tedy vhodné k osvojení. Děti se mohou, v rámci návštěv víkendů a prázdnin, podívat do různých rodin. Je pro ně jedinečnou možností vyzkoušet si život i v klasické domácnosti a zapojit se do jejího chodu. Pro hostitelskou péči jsou nejvhodnější děti školního věku, které již dokážou pochopit, že se jedná pouze o „návštěvy“. Je žádoucí, aby i rodiny pochopily dočasnost těchto pobytů (Hostitelská péče, 2013).

2 Děti v náhradní rodinné péči

Rodina a sociální vztahy v ní, jsou pro dítě velice důležité. Jsou základem, ze kterého bude dítě vycházet do dalšího života, ale i základem pro vytváření budoucích vztahů (Matějček, 1997, s. 69). Proto je důležité, aby se i dětem, kterým nebylo umožněno vyrůstat ve své biologické rodině, dostalo šance vyrůstat v rodině náhradní.

V dnešní době z médií často slyšíme o dětech týraných, zneužívaných či nějakým způsobem zanedbaných. Po zhlédnutí těchto osudů se ve spoustě lidí probudí pocit lítosti a potřeba takovým dětem pomoci. Než se však odhodlají k takto zásadnímu kroku, je na místě zvážit mnoho důležitých faktorů. Je potřeba si uvědomit o jaké děti se jedná. Mnoho žadatelů přichází s vysokými nároky a nereálným očekáváním. Každý by chtěl zdravé dítě, ideálně od nadprůměrně inteligentních rodičů. Realistický pohled na věc žadatelům v mnohém ulehčí jak samotný proces zprostředkování náhradní rodinné péče, tak i následné sžívání a výchovu dítěte (Popovská, 2007, s. 22).

Aby bylo možné začít dítěti hledat novou rodinu, musí být splněny určité podmínky. Nejdůležitější je vyřešení otázky právních záležitostí dítěte, potřebných ke konkrétní formě náhradní rodinné péče. Detailněji jsem se jimi zabývala v úvodních kapitolách. Jsou-li splněny podmínky nutné k zahájení celého procesu zprostředkování náhradní rodinné péče, shromáždí pracovník sociálního odboru potřebné dokumenty. Krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí vedou evidenci dětí, které jsou vhodné jak pro osvojení, tak pro pěstounskou péči. Spisovou dokumentaci konkrétního dítěte zakládá příslušný úřad s rozšířenou působností (Bubleová, 2011, s. 68).

Spisová dokumentace obsahuje:

- osobní údaje dítěte,
- doklad o státním občanství, nebo povolení k trvalému pobytu na území České republiky,
- údaje o sociálních poměrech,

- doklad o splnění podmínek pro osvojení
- rozhodnutí orgánů o výchově dítěte,
- zprávu o zdravotním stavu dítěte.

2.1 Odkud přicházejí děti indikované do NRP

Nejlepší je, když se narodí zdravé dítě lidem, kteří ho plánovali, chtěli a těšili se na ně, když k němu co nejdřív navážou pevný láskyplný vztah, když si obě strany vzájemně rozumějí a prožijí spokojený, úspěšný, šťastný život. Jenže život nenabízí jen pohádkové příběhy, občas se někdo dostane do těžkostí (Konečná, 2012, s. 25).

Se *skutečně osiřelými dětmi* (dětmi, kterým zemřel jeden, nebo dokonce oba rodiče) se v současnosti setkáváme velmi sporadicky. Systém náhradní rodinné péče většinou řeší případy tzv. *sociálně osiřelých dětí*. To jsou děti, které mají matku a otce, nebo minimálně jednoho z rodičů. Ti se o ně však neumějí, nemohou, nebo dokonce nechtějí starat. V obou případech se nejprve hledá náhradní rodina v okruhu příbuzných osob a až poté z řad zájemců o náhradní rodinnou péči (Bubleová, 2014, s. 4).

Důvody, pro které se dítě ocitá v náhradní rodinné péči, mimo svoji biologickou rodinu, se různí. Bubleová (2011, s. 65) uvádí tři, níže vyjmenované, příklady, které se velmi často vzájemně prolínají.

- **Rodiče se o své dítě nechtějí starat**

I přes dostupnost a relativní spolehlivost antikoncepce se stává, že těhotenství přijde neplánovaně. Často se setkáváme s případy, kdy se narození dítěte stává pro jeho rodiče jen další zátěží ve složité životní situaci. Příkladem může být nezralost rodičů, ať už věková či mentální. Ti si neumějí poradit s vlastním životem a výsledkem nezřídká bývá právě opuštění dítěte. Dále se stává, že u některých jedinců vůbec nedojde ke zrození rodičovského pudu. Příčin může být mnoho, včetně poruchy osobnosti. Přístup k dítěti a zájem o něj je v takovém případě hostilní a rodiče často přistupují k opuštění dítěte.

- **Rodiče se o své dítě nemohou starat**

Jsou to rodiče, kteří by své dítě chtěli vychovávat a starat se o něj, ale existuje určitá překážka, která jim v tom brání. Touto překážkou může být jejich onemocnění,

hospitalizace, invalidita, výkon trestu, vazba, nebo i nepříznivý zdravotní stav dítěte. Do této kategorie můžeme zařadit i smrt rodičů.

- **Rodiče se o své dítě neumějí starat**

Jedná se o děti zanedbávané, zneužívané, týrané nebo nějakým způsobem ohrožené výchovou svých rodičů. Tyto děti bývají nezdědkou ohroženy i na životě. V takových případech existuje snaha vrátit dítě, v co možná nejkratší době, do jeho biologické rodiny. Není-li to možné, je nutné najít dlouhodobé, či dokonce trvalé, řešení. Právě tím se poté stává pěstounská nebo poručenská péče, či dokonce osvojení.

Do nové rodiny může být dítě svěřeno z:

- původní rodiny,
- porodnice,
- kojeneckého ústavu,
- dětského domova,
- z azylového domu,
- z pěstounské péče na přechodnou dobu.

V současné době (od 1. 1. 2013, s účinností nového občanského zákoníku) by mělo postupně docházet k omezování ústavní výchovy v rámci kojeneckých ústavů a dětských domovů. Jejich péče má být postupně nahrazována pěstounskou péčí na přechodnou dobu (viz. kapitola výše: *Pěstounská péče na přechodnou dobu*) (Bubleová, 2014, s. 4).

2.2 Význam rodiny pro optimální uspokojování potřeb dítěte

Dle Matouška (2003, s. 9) existovala rodina vždy především pro to, aby zajistila náležitou péči dětem. Mimo biologický význam rodiny (pro udržení lidské populace) je rodina také základní jednotkou v podstatě každé lidské společnosti. Nejenže reprodukuje člověka jako živočicha, ale umožňuje mu být součástí určité společnosti a zařadit se do její kultury. Je to první model společnosti, se kterým se dítě setkává. Má tedy nezastupitelný vliv při určování jeho osobnostního vývoje. V této souvislosti mluvíme o socializační funkci rodiny.

Pokud rodina správně funguje, má výsadní a jedinečné postavení pro uspokojování základních fyzických i psychických potřeb dítěte. V optimálně fungující rodině se psychické potřeby dětí i rodičů uspokojují navzájem. Tato vzájemnost sebou přináší i pocit

uvolnění, spokojenosti, radosti a další pozitivní prožitky. Dítě umožňuje rodičům prožití spousty nových zážitků a získání mnoha zkušeností. Dává jim pocit užitečnosti a vlastní společenské prospěšnosti. Vzájemnost je ovšem podmíněna tím, že rodiče (rodinní vychovatelé) dítě psychologicky přijali za své a že jsou životně a osobně zainteresováni na jeho osudu (Matějček, 1992, s. 29).

Přítomnost citově angažovaných rodičů je nepostradatelným faktorem pro zdravý duševní i tělesný vývoj dítěte. Společně s *bezpečím domova* je nezastupitelná a nenahraditelná. Od starověku až do současnosti bylo provedeno mnoho pokusů o přesunutí rodičovské péče na jiné osoby či státem zřízené instituce, avšak tyto pokusy se nikdy v širším měřítku neujaly. (Matoušek, 2003, s. 9-10). Pro zdravý vývoj osobnosti jedince je tedy nezbytné, aby byly v dostatečné míře uspokojovány nejen biologické, ale i psychické potřeby. Matějček (Matějček, 1992, s. 115) uvádí pět takových potřeb.

1. Potřeba určitého množství, proměnlivosti a kvality vnějších podnětů.

Jinak také potřeba stimulace. Její uspokojení. Umožňuje naladit organismus na žádoucí úroveň aktivity.

2. Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech.

Matějček ji nazývá potřebou smysluplného světa, jejíž uspokojení umožní, aby se z chaotických podnětů staly zkušenosti, pracovní strategie a poznatky.

3. Potřeba prvotních emocionálních a sociálních vztahů.

Jedná se o vztahy k matce a dalším vychovatelům. Spokojení této potřeby přináší pocit životní jistoty a je podmínkou pro žádoucí vnitřní integraci osobnosti.

4. Potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty.

Z uspokojení této potřeby vychází uvědomění si vlastního já a pocit vlastní identity. Opakem identity je anonymita. Zdravá sebeúcta je jednou z podmínek uspokojivého zařazení do společnosti.

5. Potřeba otevřené budoucnosti nebo životní perspektivy.

Uspokojení této potřeby podněcuje a udržuje v člověku jeho životní aktivitu a dává lidskému životu časové rozpětí. Ztráta životní perspektivy vede k zoufalství.

2.2.1 Psychická deprivace

Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu (Matějček, 1992, s. 115).

Psychická deprivace je stav dlouhodobý, nikoliv však neměnný. Vzniká nedostatečným přívodem žádoucích podnětů. Psychicky deprivovanému jedinci nebyla dána možnost, aby rozvinul a uplatnil své základní psychické potřeby. Tyto potřeby je nutné hodnotit individuálně, dle konkrétního jedince a přihlédnutím ve společnosti, v níž vyrůstá. Někde může být dítě vedeno k pasivitě a zdrženlivosti, jinde naopak k aktivitě. Matějček, jako příklad, uvádí i samostatnost. Zatímco v některých kulturách je vítáno, aby děti byly závislé na rodičích co nejdéle, v jiných je tomu přesně naopak. Jedinec, kterému nebyla dána možnost tyto psychické potřeby uspokojovat, nebude schopen přizpůsobit se situacím, které jsou v dané společnosti běžné. Jeho chování bude přinejmenším zvláštní, deprivované až asociální. S psychickou deprivací se setkáváme nejčastěji u dětí vyrůstajících v ústavních zařízeních, například dětských domovech (Matějček, 1992, s. 115-116).

Velice podobný pojem psychické deprivaci je pojem *psychická subdeprivace*. Ta označuje chování a vývoj dětí narozených z nechtěného těhotenství, nebo vyrůstajících v emociálně a sociálně nevyhovujícím výchovném prostředí (Matějček, 1992, s. 116).

2.3 Činitele ovlivňující výběr vhodné formy náhradní rodinné péče

Umístění dítěte do konkrétní formy náhradní rodinné péče ovlivňuje mnoho činitelů. Zásadním hlediskem je hledisko právní, které je natolik rozhodující, že předchází všem dalším úvahám. Matějček (1992, s. 73) definuje i další činitele:

Biologické činitele

Biologické činitele si dítě vnáší do života společně se svou existencí. Jedná se o určitou, víceméně neměnnou danost, přirozenost či konstantu. Tyto činitele jsou nezávislé na věku dítěte, jeho vývoji a dokonce i na výchově a sociálních činitelích.

- *Heredita*

Hereditou se rozumí genetická podmíněnost psychických znaků. Patří mezi nejčastější obavy vychovatelů dítěte. V dnešní době již fungují specializovaná pracoviště - genetické poradny. Ty jsou v nejasných, nebo dokonce v tzv. podezřelých, případech schopny zjistit pravděpodobnost vážnějšího geneticky podmíněného postižení. Pokud je tato pravděpodobnost příliš vysoká (obecně se uvádí vyšší než 10 %), není osvojení indikováno.

- ***Pohlaví***

Pohlaví by nemělo nijak zásadně ovlivňovat výběr formy náhradní rodinné péče. Budoucí vychovatelé však často mívají nároky na pohlaví dítěte. Za pozitivní se pokládá, pokud si žadatelé dítě nevybírají dle pohlaví, ale pokud pohlaví přijímají stejně, jako by se jim mělo narodit jejich vlastní dítě. Z praxe víme, že do náhradní rodinné péče putuje více chlapců, ale větší zájem mají žadatelé o děvčata.

- ***Vnější zjev***

Vnější vzhled je geneticky daný a je nutné ho tak i přijmout. Sám o sobě by tedy, stejně jako pohlaví, neměl být činitelem pro výběr jednotlivých forem náhradní péče. Z praxe víme, že tomu tak není a to především vlivem nejrůznějších předsudků. Jedná se především o určité nápadnosti (malý, nebo naopak velký vzrůst, malformace lebky nebo jiných částí těla, apod.). Dále sem patří i etnicky podmíněné charakteristiky vnějšího vzhledu (barva pleti, tvar obličeje, atd.). V náhradní rodinné péči má tělesný zjev poměrně relativní hodnotu. V dnešních podmínkách nepředstavuje pro dítě žádné omezení ze zdravotního hlediska, z pracovního, z hlediska školní docházky, atp. Problémem je přístup okolí k takovému dítěti a k rodině, které toto dítě přijímá.

- ***Tělesný vývoj a zdravotní stav***

Pozornost je nutné věnovat především těm okolnostem, které kladou zvýšené nároky na vychovatele. Jedná se zejména o invaliditu, poruchy smyslových orgánů, mozkovou obrnu, chronická onemocnění apod. Děti s těžkým zdravotním postižením jsou do osvojení předávány jen málokdy. V takových případech je nutné přezkoumat motivaci budoucích osvojitelů. Vážněji postižené děti se dostávají spíše do pěstounské péče, ať už je individuální, nebo skupinová. Většina dětí však reálně zůstává v ústavních zařízeních až do školního věku.

Vývojové faktory

Představují tělesné dospívání dítěte, jeho vyspělost, zrání nervového systému, postupující socializaci, psychický vývoj atd.

- ***Věk dítěte***

Především uchazeči o osvojení si přejí, aby jim svěřené dítě bylo co nejmladší. V kojeneckém věku je tedy nejčastější forma osvojení. Dle odborníků je ideální, když je dítě svěřeno nové rodině ještě před jeho prvními úsměvy, tedy před koncem druhého měsíce života. Předškolní věk je brán jako hranice pro osvojení. U dětí starších šesti let

je většinou dávána přednost jiným formám náhradní rodinné péče. Děje se tomu tak především z důvodu snížené adaptace. Dítě tohoto věku bývá umístěno do pěstounské péče, a to jak do individuální, tak skupinové. U dítěte staršího školního věku přichází na řadu puberta a změny s ní spojené, které vyžadují individuální přístup a zvýšení tolerance a trpělivosti vychovatelů.

- ***Psychický vývoj dítěte***

U dítěte s průměrnou, nebo dokonce nadprůměrnou inteligencí, nejsou žádná indikační omezení pro jakoukoliv formu náhradní péče. Významnými jsou naopak odchylky v záporném směru. U dětí podprůměrné intelektové výkonnosti je nutno počítat s obtížemi a to především ve škole. I v takovém případě může být osvojení indikováno, pokud jsou osvojitelé se současným stavem dostatečně obeznámeni, jsou si vědomi prognózy a rozhodnou se přijmout dítě takové, jaké je. Pokud to možné není, přichází na řadu pěstounská péče

- ***Mentální retardace***

Mentální retardací je myšlena trvalá porucha intelektu, v důsledku poškození centrálního nervového systému. U dětí, u kterých proběhl vývoj odpovídající nejvýše 25% tzv. „normálního“ vývoje, mluvíme o těžké mentální retardaci. Pokud se o takové dítě nemůže starat vlastní rodina, je indikováno umístění v ústavech sociální péče. U dítěte, jehož vývoj odpovídá nejvýše 50% normálního vývoje, se jedná o mentální retardaci ve středním pásmu. Patří sem i děti s diagnózou Morbus Down, tedy mongolismus. Pro jejich příznivé povahové vlastnosti a poměrně vyspělé sociální chování je možné indikovat i pěstounskou péči. U lehké mentální retardace hovoříme o vývoji odpovídajícímu až 70 % normálního vývoje. Tyto děti se stávají žáky speciálních základních škol. K osvojení dochází jen výjimečně, častější formou náhradní péče je péče pěstounská. Posledním pásmem je pásmo nízkého podprůměru, označované jako slaboduchost. Odpovídá mu asi 80 % normálního vývoje. Osvojení je přijatelné v případě dokonalé informovanosti náhradních rodičů. Klade se především důraz na přípravu rodičů ohledně nereálného očekávání. Je sice nutné dopředu počítat se zvláštní školou, ale společensky nebývají tyto děti nijak nápadné.

- ***Psychická deprivace***

Dítě, které přichází do náhradní rodinné péče a není nijak stigmatizováno předchozím životem v nevhodném prostředí, je spíše výjimkou. Budoucí osvojitelé tedy musí počítat s psychickou deprivací různých forem a různého stupně (viz. kapitola výše -

Psychická deprivace). Pro tyto děti v podstatě neexistuje omezení, které by se týkalo indikovaných forem náhradní péče.

- ***Jiné formy postižení dítěte prostředím***

Příkladem mohou být formy blízké psychické deprivaci, například *zanedbanost*, popřípadě *kulturní deprivace* (dítě si převezme své hygienické, sociální a pracovní návyky z prostředí, ze kterého pochází). U těchto dětí jsou indikovány všechny formy náhradní péče, včetně osvojení. Nezbytná je však opět informovanost náhradních rodičů.

Sociální faktory

Udávají vztah dítěte ke společenskému prostředí. Tím je dítě ovlivňováno, ale také ho samo ovlivňuje. Sociálními faktory jsou především lidé, kteří jsou angažováni na osudu dítěte.

- ***Vlastní rodiče***

Právní otázka je v náhradní péči velice ožehavým tématem a i když je vyřešena, skutečnost, zda dítě své vlastní rodiče fyzická „má“, je velice významná. Existuje totiž nebezpečí, že by mohli zasahovat do nového svazku. Dle Matějčka je pro dítě psychologicky přijatelnější, pokud jeho rodiče fyzicky neexistují, nebo jsou od něj vzdáleni, jak nejvíce je to jen možné. *Čím méně vlastní rodiče existují (lze-li to tak říci) a čím menší mají vztah k dítěti, tím spíše přichází v úvahu osvojení*. Dříve byli osvojováni spíše naprostí sirotci, naopak v dnešní době, se ve většině případů jedná o *sociální sirotky*, tedy děti od žijících rodičů. Z tohoto důvodu je tato otázka velice aktuální.

- ***Sourozenci***

Obecně je pro „jedináčka“ indikováno osvojení, nebo individuální pěstounská péče. Pro sourozence, kteří jsou si věkově blízcí, přichází v úvahu společné osvojení, individuální pěstounská péče, nebo velká pěstounská rodina. Sourozenecká skupina větších rozměrů může počítat s indikací do SOS dětské vesničky, které jsou pro velké sourozenecké skupiny přímo uzpůsobené.

- ***Širší rodina***

Při indikaci do jakékoliv formy náhradní péče, je vždy nutno přihlídnout k širší rodině. Je nezbytné položit si otázku, zda má dítě prarodiče, tety, strýce, jiné příbuzné, nebo rodinné přátele, kteří by o dítě měli zájem a chtěli do jeho osudu nějakým způsobem

zasahovat. Pokud takoví lidé existují, je jejich pěstounská péče vždy indikována a má přednost před péčí v cizí rodině. Čím intenzivnější je vztah příbuzných k rodině, tím méně přichází v úvahu osvojení.

Situační činitele

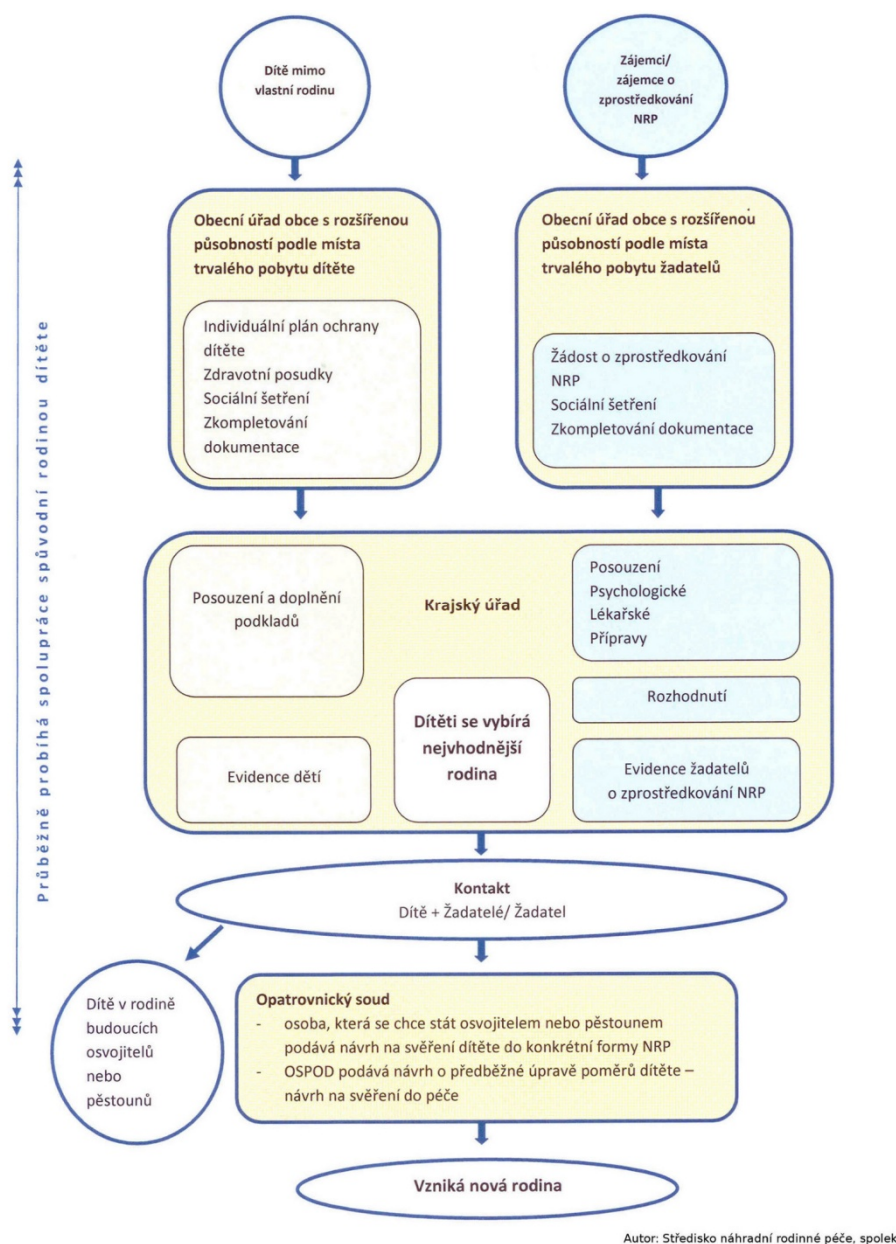
Jedná se o celou řadu různorodých činitelů, které o výběru konkrétní formy náhradní péče přímo nerozhodují, ale více či méně významně ho ovlivňují. Mezi situační činitele spadá i místo budoucího umístění dítěte. Zda budoucí osvojitelé/pěstouni žijí ve městě nebo na venkově. V případě, že je dítě závislé na zdravotnické nebo rehabilitační pomoci se zkoumá, zda jsou v okolí dostupná všechna potřebná zařízení. Důležitou okolností je i vzdálenost nového bydliště dítěte od bydliště jeho původní rodiny (viz. *vlastní rodiče*).

3 Proces zprostředkování NRP a jeho jednotlivé kroky

Již z názvu této kapitoly vyplývá, že zprostředkování náhradní rodinné péče je proces. Tento proces má svá pravidla a určité kroky, které musí být v souladu s příslušnou legislativou. Žadatelům se může jevit jako velice zdoluhavý a nepříjemný. Některé kroky mohou být považovány za zbytečné a příliš byrokratické. (Nožičková, 2012, s. 38)

Žadatelé by s jednotlivými kroky měli být předem seznámeni, tak aby se předešlo možnému zklamání. Měli by vědět, že hlavním cílem zprostředkování je nalézt dítěti co nejvíce vyhovující rodinu, nikoliv uspokojit potřeby žadatele. V následujícím obrázku (obr. č. 1) lze vidět, graficky znázorněný, průběh celého procesu.

Obrázek č. 1: Přehled procesu zprostředkování náhradní rodinné péče

(<http://www.adoptce.com/informace/zprostredkovani-nrp/>)

3.1 Fáze úvah a rozhodování

Lidé chtějí mít děti již od pradávna. Tato touha je dána přírodní zákonitostí působící v člověku, tak jako i v jiných tvorech žijících na zemi. Instinkt se tedy nalézá na vrcholu žebříčku rodičovské motivace. Na dalším místě je uvedena motivace společenská a psychologická. Lidé mají potřebu ukázat sami sobě i společnosti, že mají ploditelskou schopnost. Mezi další důvody patří i to, že dítě přináší do rodiny zábavu, radost a nové

zážitky. Do dětí vkládáme své snahy a naděje, máme někoho, kdo bude pokračovat v případném odkazu, atp. (Matějček, 1999, s. 55)

Nejenže rodiče naplňují potřeby svých dětí, ale je tomu právě i naopak. Matějček (1999, s. 58) uvádí tyto příklady:

- ***Stimulace***

Děti přináší do života plno vzruchu. Nikdy není nouze o zábavu, starosti, ale ani o radosti. Manželství tedy není nudné a prázdné.

- ***Učení, směny smysluplných podnětů***

Dítě přináší rodičům spoustu neopakovatelných zkušeností a své rodiče silně ovlivňuje.

- ***Citový vztah (pocit životní jistoty, bezpečnosti)***

Mít dítě znamená mít vztah. Dítě je k rodiči (a naopak) vázáno hlubokým citovým poutem. Nejenže děti lásku přijímají, ale také ji vracejí.

- ***Identita (autonomie osobnosti, sociální status, vědomí já)***

Dítě dává ženě i muži nový sociální status a zhodnocuje člověka jako rodiče.

Ve fázi úvah si budoucí osvojitelé a pěstouni kladou mnoho otázek:

- Mám dost fyzických a duševních sil, abych dítě vychoval/a?
- Jsem tolerantní a otevřený/á druhým?
- Co se mi v životě podařilo, co jsem dokázal/a?
- Co se mi nepovedlo, co mi schází?
- Jaké bylo moje dětství?
- Jaké jsou mé partnerské vztahy? Mé manželství?
- Jsem ochoten/a se vzdát svého pohodlí?
- Jsem opravdu schopen/a věnovat se plně dítěti?
- Jsem ochoten/a se přizpůsobit?
- Věřím, že obhájím své rozhodnutí před širší rodinou a okolím?
- Jsem ochoten/a výrazně omezit profesní nasazení, pokud to bude situace vyžadovat?
- Dovedu si představit, co obnáší výchova dítěte?
- Dovedu si konkrétně představit, jaké by dítě mělo být?
- Dovedu posoudit, jaké dítě bych opravdu nedokázal/a vychovávat?
- Mohu upřímně říci, čím mohu být pro dítě prospěšný/á?

- Budu schopen přijmout minulost dítěte?
- Budu umět porozumět jeho pocitům?
- Budu mít odvalu s ním opakovaně hovořit o jeho minulosti a původní rodině?
- Budou mi stačit finanční prostředky? (Adopce.com, 2010)

3.1.1 Motivace

Fáze úvah je považována za určitý předstupeň. Může trvat různě dlouhou dobu. Obvykle se jedná až o poslední možnost žadatelů. Pokud nevyjde nic jiného, vezmou za vděk alespoň pěstounskou péči. Dle Nožářové (2012, s. 38) tuto motivaci psychologové příliš nevítají. Ideálními žadateli jsou ti, kteří o přijetí dítěte do náhradní rodinné péče uvažovali již dlouhodobě, ale mohli mít vlastní děti a založení vlastní rodiny pro ně bylo prioritou. Poté, co děti odrostly, přichází na řadu podání žádosti. Jejich přední motivací je rozšíření rodiny nebo potřeba pomoci. Jelikož jsou pro ně tyto úvahy poněkud dlouhodobou záležitostí, bývají velice dobře informovaní. Tito lidé většinou žádají o pěstounskou péči. Dlouhodobě připraveni na proces zprostředkování osvojení jsou i ti žadatelé, kteří již od raného mládí vědí, že vlastní děti mít nemohou. Jelikož byli s budoucí situací seznámeni dopředu, mají v sobě myšlenky srovnané a spoustu otázek již vyřešených. Impulzem pro podání žádosti je u nich často vědomí kvalitního zázemí.

Žadatelé mají většinou jasno, o jakou formu náhradní rodinné péče by stáli. Zájemci o osvojení jen málokdy uvažují i o pěstounské péči. Je to spíše výjimkou, neboť nejsou schopni akceptovat, že dítě by nebylo jen „jejich“. U pěstounské péče je dnes kladen velký důraz na sanaci původní rodiny a na kontakt dítěte se svou biologickou rodinou. Vybírají si ji tedy spíše lidé, kteří již mají odrostlé své vlastní děti a chtějí zúročit své rodičovské zkušenosti a také pomoci dalším dětem (Nožářová, 2012, s. 41).

3.2 Kompletace a podání žádosti

Zprostředkování se provede na základě žádosti fyzické osoby, která má zájem o osvojení dítěte, nebo o jeho přijetí do pěstounské péče. Žádost se podává k příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Příslušnost úřadu se řídí místem trvalého bydliště žadatele. Žádost může podat pouze fyzická osoba, která je občanem České republiky a na jejím území má i trvalý pobyt. Žádost může podat i cizinec, který má povolení k trvalému pobytu a již v České republice pobývá po dobu nejméně 365 dnů (Bubleová, 2011, s. 68).

Ministerstvo práce a sociálních věcí uvádí na svých internetových stránkách (www.mpsv.cz) formulář žádosti, který je možné si stáhnout. Náležitosti žádosti upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, konkrétně §21. Samotná žádost obsahuje žadatelovy osobní údaje. K žádosti je nezbytné přiložit i další dokumenty a to:

- Doklad o státním občanství (popřípadě povolení k trvalému pobytu),
- opis z evidence rejstříku trestů,
- zprávu o zdravotním stavu žadatele,
- zprávu o ekonomických a sociálních poměrech,
- písemné vyjádření žadatelů k případnému osvojení dítěte z ciziny,
- souhlas se získáváním dalších údajů a s ověřením poskytnutých údajů,
- písemný souhlas s účastí na přípravě žadatelů k přijetí dítěte do rodiny
- stanovisko příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, 1999).

Kompletní spisovou dokumentaci vede OSPOD, který neprodleně postoupí její kopii příslušnému krajskému úřadu. Dnem podání žádosti začíná správní řízení. Krajský úřad zařadí žadatele do své evidence pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče na základě předchozího odborného posouzení (Proces zprostředkování, 2013).

3.3 Psychologické posouzení žadatelů odborníky

Absolvování psychologického posouzení je jednou z podmínek pro zařazení žadatele do evidence osob, které jsou vhodné pro pěstounství či osvojení. Závěry z psychologického posouzení jsou jedním ze stěžejních materiálů v konečném rozhodnutí.

Budete pozváni k psychologickému posouzení, v němž budou shrnuty zkušenosti vašeho života, vaše dětství, vaše manželství, jeho stability, vaše vlastnosti, rodičovské postoje, důvody které vás vedou k přijetí opuštěného dítěte apod. (Koluchová, 2002).

Posouzení zajišťuje příslušný krajský úřad, nikoliv žadatel sám. Posuzující psycholog je většinou zaměstnancem krajského úřadu a má tak potřebný přístup do spisové dokumentace. Posouzení externím psychologem je možné, pokud k němu dojde na základě „zakázky“ od krajského úřadu. Pokud si žadatel donese vlastní psychologické vyšetření, není většinou akceptováno. Jedná se totiž o psychologické posouzení páru, nikoliv pouze jedince. Chybí tedy posouzení stability manželského svazku, případných krizí a partnerské komunikace. Pokud je posouzení vyhotoveno soukromým psychologem, existují obavy, že

by se odborník mohl chtít zavděčit svému pacientovi, který je zároveň i platícím zákazníkem. Dalším problémem, který se váže k osobě privátního psychologa, je ten, že často nedisponuje dostatečnou znalostí systému sociálně-právní ochrany dětí (Nožířová, 2012, s. 50).

Psychologické posouzení se tedy skládá z několika sezení s žadateli. Psycholog s nimi hovoří jak jednotlivě, tak i v páru. Součástí posouzení je i vyplňování psychologických dotazníků, ve kterých se zkoumá stabilita svazku i svazek samotný. Nožířová přikládá stabilitě manželství velký význam, neboť kvalita manželství může výrazně ovlivnit život dítěte v jeho nové rodině. V zájmu dítěte je mimo její stabilitu i její úplnost a naplňování veškerých funkcí, které by rodina měla plnit (Nožířová, 2012, s. 51).

U žadatelů se posuzuje:

- charakteristika osobnosti a psychický stav,
- zdravotní stav,
- majetkové a sociální poměry rodiny,
- zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny,
- vyjádření dětí žadatele (jsou-li, s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost, takového vyjádření schopny),
- zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžele, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost (Bubleová, 2014, s. 27).

Při vyšetření se chtějí žadatelé často ukázat v tom „lepší světlem“, dělají se lepšími, než jsou. Toto chování je naprosto běžné. Důvodem je strach z neúspěchu při samotném vyšetření, který by pro ně znamenal, že nemohou uspokojit svou rodičovskou potřebu. Žadatelé nezřídka zamlčí různé skutečnosti, nebo se dokonce uchylují k manipulaci. Je tedy nezbytné, aby posuzující psycholog byl skutečný odborník a dokázal rozpoznat všechna důležitá fakta. I tak je nutné zdůraznit, že psycholog není „vševědoucí“. Mnoha párům se podaří zatajit podstatnou skutečnost (Nožířová, 2012, s. 51).

Z praxe se nezřídka setkáváme s nevolí žadatelů při detailním psychologickém vyšetření. Žadatelé mají pocit, že jsou diskriminováni a nechápou, proč by měli díky své neplodnosti podstupovat další šetření. Nožířová považuje za důležité, ba dokonce za nezbytné, aby sociální pracovnice hned ze začátku svým klientům vysvětlila důvody psychologického posouzení. Sociální pracovnice by měla klientům sdělit, že se nejedná o jejich ponižování,

nýbrž o ochranu dítěte. Důležitým faktorem je i osobní a charakterová blízkost žadatele s dítětem. V budoucnu by rozdíl v temperamentech mohl být velkým problémem. I takovýmito problémům lze předejít za pomoci psychologického posouzení (Nožířová, 2012, s. 54).

Psycholog vypracuje závěr z vyšetření, ve kterém uvede své vyjádření. Vyjádření může být:

- doporučující (žadatelé pokračují v přípravách),
- nedoporučující (žadatelé již v přípravách nepokračují),
- doporučující s podmínkou (žadatelé v přípravách pokračují, ale dle druhu podmínky je jim v dané oblasti věnována individuální péče) (Metodické doporučení MPSV č . 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče, 2009).

Mnoho žadatelů si myslí, že o tom jestli dostanou vytoužené dítě, popřípadě jaké a kdy, rozhoduje pouze psycholog. V praxi to tak není. O zprostředkování náhradní rodinné péče rozhoduje poradní sbor. Psycholog může být jedním z členů, ale i tak je jeho hlas pouze jedním z mnoha. Pokud členem není, má pro poradní sbor pouze informativní funkci (Nožířová, 2012, s. 55).

3.4 Odborná příprava žadatelů

Odborná příprava je nedílnou součástí procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Předchází zařazení žadatelů do evidence krajského úřadu. Je důležité, aby byla smysluplná a efektivní. Cílem je poskytnout žadatelům dostatek odborných informací o náhradní rodinné péči, pomoci jim vytvořit si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny a získat informace o žadatelích, o jejich prožívání a chování a vyhodnotit jejich schopnost dítě přijmout a vychovat (Metodické doporučení MPSV č . 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče, 2009).

Přípravné kurzy zajišťují krajské úřady, které je mohou realizovat prostřednictvím akreditovaných organizací (například Středisko náhradní rodinné péče, o. s.). Tuto povinnost krajským úřadům ukládá zákon č. 359/199 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Při sestavení konkrétních kurzů je nutné držet se Metodického doporučení MPSV ČR č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. V České republice sice existuje jakýsi společný základ pro podobu příprav, ale konkrétní

podoba se v jednotlivých krajích liší. Vávrová (2012, s. 9) říká, že jsou přípravy na náhradní rodičovství, dle slov náhradních rodičů i odborníků, velmi důležité. Právě ti se ale také shodnou v názoru, že na náhradní rodinnou péči se dokonale připravit nedá. Přípravné kurzy mohou pouze pomoci nastínit vstup do ní a její samotný průběh. Vávrová dále uvádí i základní principy přípravných kurzů.

- Kvalitní příprava na náhradní rodičovství, je základem pro úspěch v roli náhradního rodiče, ale i prevencí před selháním.
- Společná příprava zájemců o různé formy náhradní rodinné péče. Ta přináší možnost konfrontace zájemců mezi sebou a uvědomění si vlastní motivace. Vzájemná příprava je i zdrojem informací o ostatních formách NRP.
- Výchova dítěte v NRP je proces dlouhodobý, příprava by neměla končit zařazením žadatelů do evidence.
- Pěstounská péče na přechodnou dobu vyžaduje hlubší přípravu, než jiné formy NRP. Je tomu tak s ohledem na přechodnost péče a na větší nároky, které jsou kladeny na děti i na pěstouny.

Přípravy žadatelů se musí zúčastnit každý žadatel o osvojení. Vzdělání ani jiné faktory nehrají žádnou roli. Jelikož se jedná o povinnost, někteří žadatelé mohou kurz chápat jako byrokratické obtěžování. Organizátor s tím tedy musí počítat a tuto skutečnost zahrnout do své práce (Nožířová, 2012, s. 57).

Výsledkem příprav je závěrečná hodnotící zpráva, kterou opět vypracuje odpovědný pracovník příslušné organizace. Se závěry jsou žadatelé vždy seznámeni. Poté následuje závěrečná konzultace s psychologem krajského úřadu. Psycholog vydá závěrečnou zprávu, která ale tentokrát může mít pouze doporučující, nebo nedoporučující charakter (Metodické doporučení MPSV č . 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče, 2009, s. 4).

Po ukončení kurzu se žadatelé, již individuálně, opět setkají se sociální pracovníci. Žadatelé dostanou prostor vyjádřit své konečné představy o tom, jaké dítě jsou schopni přijmout do své péče. Toto setkání cyklus příprav uzavírá (Vávrová, 2012, s. 22).

3.5 Komplexní zhodnocení žadatelů a vydání rozhodnutí

Po ukončení příprav sepíše sociální pracovníce závěrečnou zprávu, ve které jsou zhodnoceny všechny předchozí kroky. Součástí zprávy jsou poznatky všech lektorů, kteří

se na přípravě podíleli, sociálních pracovníků a dalších odborných pracovníků organizace, která přípravy zajišťuje. Dále obsahuje i podrobné představy žadatelů o dítěti, které by chtěli přijmout a typ péče, pro který se rozhodli. Ve zprávě je uveden i názor organizace, která přípravy provádí. Ta by se měla jasně vyjádřit k doporučení, nebo naopak k nedoporučení žadatelů do evidence (Vávrová, 2012, s. 23).

Zařazení (taktéž i nezařazení) do evidence je provedeno prostřednictvím správního rozhodnutí. Každému žadateli je doručeno zvlášť a to do vlastních rukou. V případě nesouhlasu s rozhodnutím, mají žadatelé právo se do 15 dnů odvolat k nadřízenému orgánu, v tomto případě tedy k Ministerstvu práce a sociálních věcí. V případě, že se žadatelé v příslušné lhůtě neodvolají, nabude rozhodnutí právní moci. Úspěšní žadatelé se ocitnou na „čekací listině“, tedy v evidenci krajského úřadu (Nožářová, 2012, s. 60).

3.6 Vedení v evidenci žadatelů – čekací období

Krajský úřad oznámí zařazení žadatelů do evidence příslušné obci s rozšířenou působností do 15 dnů. Příslušná obec s rozšířenou působností je ta, kde žadatelé podávali svou žádost.

Spisová dokumentace žadatelů je založena v evidenci, a v té se s ní neustále pracuje. Na každém krajském úřadě je zřízen poradní sbor, který je složen z odborníků zabývajících se NRP. Ten má za úkol najít vhodné žadatele pro konkrétní děti, zasedá minimálně 1 x do měsíce. Dle Nožářové (2012, s. 62) je nutné si uvědomit, že základním principem zprostředkování NRP je najít nejvhodnější náhradní rodiče pro dítě, ne naopak. Na prvním místě je vždy zájem dítěte. Pomyslnou brzdou v samotném procesu bývají často žadatelé a jejich nereálné představy. Naprostá většina žadatelů touží po „malém, bílém, zdravém“ dítěti a jejich tolerance k případným negativním jevům je na nízké úrovni.

Pro mnohé to může být velice zdlouhavé a nelehké období. Dle Bubleové (2014, s. 17) je v současnosti mnohem méně dětí, které mohou být osvojeny a naopak více těch, které mohou být svěřeny do pěstounské péče. Zájemců o osvojení je ale naopak nepoměrně více, než zájemců o pěstounskou péči. Dále říká, že tuto dobu je nejvhodnější využít k přípravě na svou budoucí roli, neboť úspěšné přijetí dítěte a jeho vývoj záleží na tom, jak jsou jeho noví rodiče na celou situaci připraveni.

3.7 Výběr rodiny pro konkrétní dítě

Poradní sbor, během svých zasedání, vybírá ty nejvhodnější žadatele pro konkrétní dítě. Nápomocni jsou mu při tom psychologové i sociální pracovníci. Zpravidla bývají na jedno dítě tři až čtyři zájemci. Pokud má dítě složitější anamnézu, bývá to méně. Dítěti je vždy vybírána taková rodina, která je připravena ho přijmout takové, jaké je (Nožířová, 2012, s. 66).

Při rozhodování musí poradní sbor disponovat veškerou spisovou dokumentací. Je nezbytné, aby dokumentace byla aktuální a shromažďovala dostatek informací. Obsah spisových dokumentací upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Žadatelé jsou povinni informovat příslušný krajský úřad o všech změnách, které jsou pro zprostředkování náhradní rodinné péče rozhodující (rozvod manželství, narození vlastního potomka, atp.) V praxi je dnes zcela běžná spolupráce mezi OSPOD a krajským úřadem. Díky této spolupráci jsou úřady, co se týká změn u žadatelů, informovanější (Nožířová, 2012, s. 66).

Po ukončení schůze poradního sboru jsou vybraní žadatelé pozváni, příslušným krajským úřadem, na osobní schůzku. Odpovědný pracovník je zde seznámí se spisovou dokumentací dítěte a nabídne jim možnost se s dítětem seznámit (Nožířová, 2012, s. 67).

Právě první návštěva je velice důležitá a je doporučeno se na ní dobře připravit. Budoucí osvojitelé/pěstouni by si měli připravit otázky pro lékaře, vychovatele, nebo ředitele zařízení ve kterém se dítě právě nachází. Právě oni o jejich budoucí dítě pečují a momentálně jej i nejlépe znají. Další kontakt se již zprostředkovává individuálně. Záleží na vůli žadatelů, případně i na dítěti (Bubleová, 2014, s. 19).

Během krátké doby je na žadatele vyvinut velký tlak. Musí zařídit mnoho věcí, jako odchod ze zaměstnání, zařízení domácnosti pro dítě. Vždy je jim dán čas a prostor na „rozmyšlenou“, ve kterém mají právo dítě odmítnout. Dle Nožířové (2012, s. 70) se jedná o běžnou praxi. Pokud vše proběhne dle očekávání a žadatelé se rozhodnou dítě přijmout do vlastní péče, přebírá roli již OSPOD.

Předpěstounská péče

Před rozhodnutím soudu o svěřeni do pěstounské péče, může být dítě dočasně svěřeno, rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje zákonem stanovené podmínky. Do tří měsíců, od chvíle kdy toto

rozhodnutí nabude právní moci, musí být zahájeno řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Nestane-li se tak, rozhodnutí o dočasném svěřeni dítěte pozbude právní účinky (Odbor 21, 2013).

Péče budoucího osvojitele – předadopční péče

Před tím, nežli soud rozhodne o osvojení, musí být dítě svěřeno do péče budoucímu osvojiteli. Nejméně musí tato péče trvat šest měsíců. Účelem je zjištění, zda se mezi osvojitelem a osvojencem vytvořil takový vztah, jaký je cílem osvojení. Tato podmínka se nevyžaduje, pokud osvojitel o dítě již dříve pečovat prostřednictvím pěstounské, nebo poručenské péče, a pokud tato péče trvala alespoň šest měsíců (Bubleová, 2014, s. 35).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. Cíl práce

Cílem práce je zjistit, jak proces zprostředkování náhradní rodinné péče vnímají ti, kterých se to týká nejvíce - žadatelé o náhradní rodinnou péči. Budu se snažit zjistit, jaké jsou jejich vzpomínky a názory na jednotlivé kroky v procesu a jaká případná zlepšení by navrhovali. Pokusím se tedy porozumět subjektivním zkušenostem jedinců. Výsledkem výzkumu bude porovnání názorů dvou skupin respondentů – rodičů, kteří již dítě do náhradní rodinné péče přijali a zájemců, kteří na svěřeni dítěte čekají.

Je důležité, aby se žadatelé, během celého procesu, cítili pozitivně a respektovaně tak, aby průběh jednotlivých kroků a přístup zainteresovaných pracovníků, nevedl spíše k odlivu žadatelů. I proto doufám, že moje práce by mohla být přínosem pro praxi, ať už jako přehledný průvodce pro budoucí žadatele, nebo jako materiál, ze kterého mohou organizace a zainteresování pracovníci čerpat, při případném hledání prostoru pro zlepšení a zkvalitnění své práce.

Problémy ve výzkumu

Problémů se v tomto výzkumu objevilo hned několik. Tou nejpodstatnější překážkou bylo najít vhodné respondenty. Lidé, kteří si tímto procesem prošli, většinou považují celou situaci za uzavřenou a jen velmi neradi se k ní vracejí. Stále také existuje mnoho rodin, které mají osvojené dítě, ale ono dítě neví nic o tom, že by do rodiny biologicky nepatřilo. Takoví lidé opět nemají zájem o jakýkoliv rozhovor. Během procesu musí žadatelé absolvovat mnoho pohovorů a šetření, chtějí to mít tedy co nejrychleji „za sebou“ a jen neradi by se účastnili dalšího rozhovoru. Tito, aktuální žadatelé, se také obávají o svoji anonymitu a o to, že by účast v rozhovoru mohla nepříznivým způsobem ovlivnit výsledek posuzování.

Další problém, který se objevil, se týká mého původního záměru – vypracování případových studií jednotlivých rodin. Když byli žadatelé ochotni poskytnout mi rozhovor, nebyli vždy nakloněni poskytnout mi takové množství informací o sobě a o své rodině, abych mohla vypracovat i případové studie. K dispozici jsem měla pouze některé informace, ze kterých jsem vypracovala krátké představení rodiny, které obsahuje základní informace o ní.

Pocit bezpečí a anonymita aktuálních žadatelů je i důvodem, proč jsem si rozhovory zaznamenala písemnou formou. Výsledný zápis jsem, po dokončení rozhovoru, poskytla dotazovaným k nahlédnutí.

4.1 Výzkumné otázky

1. Jak připravení a informovaní jsou/byli dotazovaní před samotným podáním žádosti?
2. Jak dotazovaní hodnotí odbornou přípravu žadatelů a její význam v celém procesu?
3. Jak dotazovaní hodnotí odborné posuzování a jeho význam v procesu?
4. Jak se dotazovaní staví k otázce baby boxů a utajovaných porodů?
5. Jak dotazovaní hodnotí, komplexně, celý proces?
6. Jaké změny v procesu dotazování navrhují?
7. Jaký názor mají dotazovaní, na přebírání dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu, namísto z kojeneckého ústavu?

Předpokládám, že lidé, kteří už dítě přijali, hodnotí celý proces s nadhledem, více racionálně, zatímco u „čekatelů“ může být přítomno více výhrad k celému procesu vyřizování žádosti.

5. Metodika

Dle Hendla (Hendl, 2005, s. 49-51) neexistuje jediný správný způsob, jak vymezit kvalitativní výzkum, neboť se jím označují rozdílné přístupy.

Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradičních zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.

Kvalitativní výzkumník si na počátku vybere téma výzkumu a určí základní výzkumné otázky. Tyto poté může, v průběhu výzkumu, upravovat a doplňovat. Právě proto je kvalitativní výzkum někdy označován jako pružný typ výzkumu. Konečná zpráva obsahuje například citace rozhovorů. Typickou, kvalitativní, výzkumnou metodou je například pozorování, nebo reaktivně nestrukturované interview.

5.1 Použité metody výzkumu

V rámci výzkumu jsem si zvolila metodu polostandardizovaného rozhovoru, který mi umožní znát odpověď na otázky, které chci u obou skupin porovnávat, ale v případě zjištění zajímavé skutečnosti mi dá prostor se o ni zajímat podrobněji. Prostřednictvím této metody jsem se pokusila o srovnání názorů a zkušeností osvojitelů a zájemců o osvojení a o zjištění odpovědí na výzkumné otázky.

Rozhovory jsem zaznamenávala písemnou formou, především proto, abych dala stále čekajícím žadatelům najevo, že informace které mi poskytnou, nebudou zneužity. I z tohoto důvodu jsou všechna uvedená jména změněna.

Výzkumný nástroj - kvalitativní – polostrukturovaný rozhovor

„Vedení kvalitativního rozhovoru je umění i vědou zároveň. Vyžaduje dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu.“ (Hendl, 2005, s. 168)

Dle Hendla (Hendl, 2005, s. 164-175) se polostrukturované dotazování se vyznačuje definovaným účelem, určitou osnovou a velkou pružností celého procesu získávání informací. Na rozdíl od strukturovaného rozhovoru s uzavřenými otázkami se při kvalitativním dotazování nikdy nepředkládají dotazovaným předem určené formulace odpovědí, nebo jejich kategorie. Svoboda dotazovaného odpovídat dle svého vlastního uvážení má spoustu výhod. Dotazovaný může projevit své zcela subjektivní názory a pohledy, lze přezkoušet, zda dotazovaný otázkám porozuměl, atp. Je na tazateli jakým způsobem a v jakém pořadí informace získá. Současně umožňuje provést rozhovory s několika lidmi strukturovaněji a umožňuje jejich srovnání. Pomáhá udržet zaměření rozhovoru, ale zároveň dovoluje dotazovanému uplatnit vlastní zkušenosti.

5.2 Charakteristika výzkumných souborů

Jak jsem se již zmínila v jedné z předchozích kapitol, nalezení vhodných respondentů byl zásadní problém celého výzkumu. S jeho vyřešením a nalezením vhodných a zároveň ochotných respondentů mi nakonec velice pomohla má kolegyně, která si sama prošla celým procesem osvojení. Právě ona je i jednou z dotazovaných osob. Společně jsme poté kontaktovaly její známé, kteří mají obdobnou zkušenost (tzv. metoda sněhové koule – spočívá ve výběru jedinců, při kterém nás původní informátor vede k jiným členům naší

cílové skupiny). Pro účely svého výzkumu jsem si vybrala čtyři respondenty, které jsem rozdělila do dvou rozdílných skupin.

I. Výzkumný soubor

První skupinou dotazovaných jsou ti, kteří mají proces zprostředkování za sebou a o dítě již pečují. Mým předpokladem je, že tato skupina bude celý proces hodnotit s větším nadhledem, který získali s odstupem času. Mimo jiné mě bude zajímat i jejich pohled na pěstounskou péči na přechodnou dobu, ačkoliv oni sami s ní nemusí mít přímou zkušenost.

II. Výzkumný soubor

Druhou skupinou dotazovaných jsou aktuální žadatelé, tedy ti, kteří si procesem zprostředkování právě procházejí. Předpokládám, že tato skupina respondentů bude proces hodnotit s většími emocemi a také bude mít, k celému procesu, mnohem více výhrad, než druhá skupina respondentů.

Samotné rozhovory se uskutečnily, v pro dotazované dobře známém prostředí, a to u nich doma. Každý rozhovor trval zhruba jednu až dvě hodiny. Dotazovaní mi připadali, až na počáteční nervozitu, uvolnění a mluvili otevřeně. Spolupráce se mnou jim nečinila větší problémy.

6. Rozhovory

6.1 Rodina Burešova (č. 1)

M. Bureš

Věk: 53 let

Povolání: údržbář

Pohlaví: muž

A. Burešová

Věk: 49 let

Pohlaví: žena

Povolání: zdravotní sestra

P. Bureš

Věk: 26 let

Pohlaví: muž

Povolání: student

A. Bureš

Věk 20 let

Pohlaví: muž

Povolání: žák základní školy

Rodinná anamnéza

Paní Burešová se vdávala velice mladá, bylo jí čerstvých 18 let, jejímu manželovi 22 let. I z tohoto důvodu s dětmi nespíchali a Petr se narodil až pět let po svatbě, v roce 1990. V tomto roce se i přestěhovali do velkého rodinného domu, v obci nedaleko Plzně, kde bydlí dodnes. Po dalších pěti letech se manželé začali neúspěšně pokoušet o další dítě. Poté, co se několik let nedařilo, podstoupila paní dvakrát umělé oplodnění. Ani tato metoda ovšem nezabrala a manželé snažení zanechali. Touha po dalším dítěti je však neopustila, a poté, co se jejich biologický syn Petr nepřestával dožadovat bratra, začali uvažovat o osvojení. O této možnosti se nikdy předtím nebavili. Poté co zjistili, že mají na tuto možnost stejný, kladný, názor, rozhodli se jednat a v roce 1997 podali žádost o zařazení do evidence. Osvojenému chlapci je dnes dvacet let.

Rozhovor s rodinou č. 1

Zkuste si prosím vzpomenout na období před podáním žádosti. Vzpomínáte si co Vás, v rozhodnutí osvojit, utvrdilo?

No, my před tím, než jsme si osvojili Adámka, jsme už měli Péťu (Péťa je biologické dítě manželů – poznámka autora). Péťa tenkrát pořád mluvil o bráškově, ale už to prostě, ze zdravotních důvodů, nešlo. Sami jsme dítě ještě chtěli, tak jsme mu prostě jednoho adoptovali.

Neváhali jste?

Tak nějaké obavy tam určitě byly. Hlavně z toho, jaké nám vyberou dítě. Především známí nám to rozmlouvali. Že nebudeme vědět či to dítě je, jaké mělo rodiče. Neposlechli jsme je a teď víme, že Adámek je, stejně jako Péťa, prostě náš.

Nebyl v tom problém? Že již máte vlastní, biologické dítě?

Nevzpomínám si, že by to byl nějaký velký problém. Možná je na to teď kladen větší důraz, to já nevím, ale tenkrát to nebylo tak hrozný. Spíš se nás na to zeptali během posuzování.

Na co se zeptali?

Na Péťu. Chtěli asi vědět, jak to bude snášet. Ale ten byl nadšený.

Ani potom s tím neměl žádný problém?

Ne. Brášku prostě chtěl a tak ho dostal. Víc ho nezajímalo. Mají spolu do dnes hrozně pěkný vztah.

A vysvětlili jste mu to nějak?

To ano. Řekli jsme mu, že někomu se narodí miminko, ale nemůže se o něj starat. Z různých důvodů. Že třeba maminka s tatínkem můžou být nemocní, atp.

Teď bych se ráda vrátila k procesu zprostředkování náhradní rodinné péče- Zajímalo by mě, jestli jste se o tuto problematiku předem zajímala a věděla nějaké informace dopředu, nebo zda byla tato oblast pro Vás neznámá?

Nejdřív v podstatě neznámá. Až když jsme se definitivně rozhodli, zašla jsem do knihovny a vypůjčila si nějaké knížky. Hodně nám ale pomohli na Magistrátu v Plzni. Tam jsme podávali žádost a paní úřednice nám hodně pomohla. Poskytla nám spoustu informací. Dodnes si pamatuji její jméno.

A poté následovalo odborné posouzení?

Ano, potom jsme šli na odborné posouzení do manželské poradny. Nebylo to nic příjemného. Paní psycholožka asi neměla ten správný den. Nerada na to vzpomínám.

Jak myslíte to, že neměla svůj den?

Prostě byla velice odměřená a po každé naší odpovědi nás zpražila nějakým svým dodatkem. Myslela jsem si tenkrát, že tím to pro nás celé končí. Probrečela jsem spoustu nocí.

Ale neskončilo.

Ne, taky že nás to pěkně překvapilo. Mile samozřejmě.

A co odborná příprava? Jaké to pro Vás bylo?

Za nás ještě odborná příprava nebyla. Absolvovali jsme akorát takový informativní seminář.

A tento seminář byl pro Vás nějakým způsobem prospěšný?

Pro nás asi spíš ne. Věděli jsme, že adoptovat chceme a spoustu podrobností nám řekla paní z Magistrátu. Ale je možné, že pro někoho tam, to prospěšné bylo. Vlastně jsme se tam tenkrát sprátelili ještě s jednou rodinou, ti si brali holčičku do pěstounské péče. Dodnes se přátelíme. Takže přece jen to prospěšné vlastně bylo.

Můžete tedy alespoň vyjádřit svůj názor na přípravy budoucích osvojitelů? Co si o nich myslíte?

V podstatě o nich, o tom jak probíhají nic nevím. Jsou povinné?

Ano to jsou. Probíhají v podstatě formou několikadenních kurzů.

Tak já si myslím, že je možné, že to spoustu lidí může vyděsit. To že je k tomu všemu nutná odborná příprava. Ale zase je asi pravda, že to protřídí ty lidi. Že zůstanou jen ti, co o adopci mají opravdový zájem. Ale víc opravdu nevím, jak říkám, odbornou přípravou jsme si neprošli, tak ji můžu jen těžko posuzovat.

Doporučený rozsah kurzů je 48 hodin. Myslíte si, že je to moc?

Tak to zase ne, jak jste o tom mluvila, myslela jsem si, že je to delší. Těch 48 hodin je v pořádku. Zase není úplně legrace vzít si dítě, které nevíte, odkud pochází, tak pokud jsou tam třeba nějaké typy a rady, tak to nemůže vůbec škodit. A pokud si budoucí rodiče

neudělají čas na tohle, když je to takhle krátký, tak pak nevím, jak se budou stavět k tomu, kolik času zabere dítě samotné.

V rámci mého výzkumu se snažím také zjistit, jaký mají respondenti názor na baby boxy a utajované porody. Mohla byste se, prosím, k tomuto tématu také vyjádřit?

Jistě. Jsem rozhodně pro Baby boxy a ve svém okolí neznám nikoho, kdo by měl jiný názor. Tu kauzu okolo nich docela sleduji, pan Hess se, podle mě, úplně skvěle brání. Nedokážu pochopit, co těm odpůrcům vadí.

Takže z vaší odpovědi vyplývá, že jste jednoznačně pro.

Ano, to jednoznačně jsem.

Ještě by mě zajímalo, co si myslíte o tom, jak se politici neustále přou o zrušení kojeneckých ústavů v souvislosti s pěstounskou péčí na přechodnou dobu. Zaznamenala jste to?

Ano samozřejmě. To nejde přeslechnout. Ale teď už je, myslím, klid. Nebo ne?

Ano, to máte pravdu.

No každopádně si nemyslím, že jejich rušení by byla nějaká výhra. Měla by existovat určitá rovnováha mezi pěstounskou a ústavní péčí.

Vy jste si dítě brali z kojeneckého ústavu, můžete mi zkusit říct, v čem to bylo horší, nebo naopak lepší, než dnes, po novele sociálně-právní ochrany dětí, kdy si osvojitelé přebírají dítě z pěstounské rodiny?

No slyšela jsem hlavně to, že ty pěstouni na přechodnou dobu vedou každému miminku něco jako deníček. To si myslím, že je krásný. Že pak ti rodiče mají nějaké informace a třeba i nějaké fotky. My nemáme nic. Tedy z tohohle období.

Je něco co byste chtěla na celém procesu zprostředkování vyzdvihnout, nebo naopak něco, co se vám nelíbí, a dokázala byste si představit změnu?

Jediné nepříjemné, co nás během toho potkalo, byl přístup paní psycholožky. Tak možná to. Ale zase naopak paní na magistrátu byla velice příjemná. Asi se nám to takhle vykompenzovalo. Určitě je to celé o lidech a o jejich přístupu ke své práci. Takže jak říkám, jen ta psycholožka, pak bylo už vše v naprostém pořádku.

Dobře. Velice Vám děkuji za přínosný a zajímavý rozhovor.

6.2 Rodina Kadlecova (č. 2)

M. Kadlecová

Věk: 35 let

Pohlaví: žena

Povolání: Učitelka na základní škole

P. Kadlec

Věk: 34 let

Pohlaví: muž

Povolání: Skladník

J. Kadlec

Věk: 3 roky

Pohlaví: muž

Rodinná anamnéza

Manželé Kadlecovi se brali před osmi lety, po pětileté známosti. Společně žijí v bytě 4+kk, v bytovém domě v okrajové části města Plzně. Paní M. prodělala v patnácti letech těžkou autonehodu, ze které si odnesla trvalé následky v podobě nemožnosti mít v budoucnu biologické děti. Na vyrovnání se skutečnosti, že ji pravděpodobně čeká osvojení, měla tedy dostatek času. Její manžel byl s tímto již od začátku srozuměn. O plánu osvojit si dítě mluvili manželé již delší dobu – v rádech několika let. V roce 2013 se definitivně rozhodli a začátkem roku 2014 si osvojili chlapečka. Honzíkovi jsou nyní tři roky. Do budoucna myšlenku dalšího osvojení nezavrhují.

Rozhovor s rodinou č. 2

Vzpomínáte si dobře na tu dobu, kdy jste si podávali žádost o osvojení?

No jéje. To byl velký krok v našem životě. Na to nikdy nezapomeneme.

Zjišťovali jste si předem nějaké informace?

No já byla taková ta typická pečlivka. Že nebudeme moci mít vlastní děti, jsme s manželem věděli už delší dobu, ale v okamžiku, kdy jsme se definitivně rozhodli, že teda jdeme do toho, jsem pořídila kartičku do knihovny a napůjčovala všechny knížky, o náhradní rodinné péči, co tam měli.

Takže připravená jste tedy byla důkladně.

To ano. Ještě internet mi hodně pomohl. Především stránka adopce.com, a úplně bych zapoměla na Kojenecký ústav v Plzni, kde také poskytují poradenskou činnost. Tak tam jsem se byla taky zeptat.

Takže nedostatkem informací jste tedy netrpěla.

Ne, to rozhodně ne. A navíc musím říct, že kdekoliv jsem se ptala, ať už v tom kojeňáku, nebo na internetových diskuzích, všude byli vstřícní a velice ochotní.

Pomohla vám tato vaše aktivita během procesu?

Rozhodně. Byla jsem připravená na to, co nás čeká a tak nějak opatrně jsem s tím seznamovala i manžela. Aby se nezalekl.

Žádost jste, předpokládám, podávala v Plzni.

Ano, na Magistrátu města Plzně.

Můžete mi popsat průběh podání žádosti?

No klasicky jsme si vyplnili formulář, a k němu dotazník, přiložili všechny potřebné dokumenty a bylo.

V dotazníku nebylo nic, co by vás třeba zaskočilo?

Popravdě ne. Dotazník i formulář jsou dostupné na stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí. Jak jsem říkala, jsem pečlivka, takže formulář i dotazník jsem znala dopředu.

Jedna z dotazovaných osob mi řekla, že jí některé otázky připadaly zbytečné. Vy jste žádné takové otázky nezaznamenala?

No, vlastně ne. Myslím, že každá otázka v dotazníku má své opodstatnění.

Takže podání žádosti proběhlo v pořádku?

V naprostém. Podali jsme žádost a čekali.

Poté tedy následovalo odborné posuzování?

Pak následovala návštěva u nás doma. Sociální šetření se tomu říká. Až pak to posouzení.

A ono posouzení probíhalo jak?

Pozvali si nás, ptali se na spoustu věcí. Chtěli vědět třeba to, proč chceme adoptovat. Nebo tedy osvojit.

A vše proběhlo v pořádku?

V naprostém. Všichni byli moc milí, fakt se mi líbil ten přístup. Všichni nás připravovali na hrozný věci. Jak nám budou šťourat v manželském životě a tak. Jo, oni se ptali, ale ptali se tak šikovně, že to člověku nepřišlo ani nepříjemný. Spíš takové příjemné povídání. Ani manželovi to nevadilo a to už je co říct.

Poté tedy následovala odborná příprava?

Přesně tak. Pro Plzeňský kraj to pořádá Centrum sociálních služeb Domažlice. Je to takový kurz.

Je něco co byste na přípravách hodnotila jako kladné a něco co se vám naopak nelíbilo?

Nelíbilo se mi přesvědčovat manžela, že to není zbytečné a že to opravdu k něčemu je. Ale tím to negativní skončilo. Celý kurz byl velice příjemný a těch 48 hodin není moc. Nakonec jsme odcházeli s tím, že máme spoustu nových známých a obohaceni o hromadu zkušeností a informací, které v těch mých knížkách nebyly.

Vůbec nic negativního?

Opravdu ne. Lektori skvělí, prostory taky, pro mě zážitek. A nakonec ani ten manžel si nestěžoval.

A osobně si myslíte, že je příprava nezbytná? Je do procesu zařazena oprávněně?

Nevím, jestli je úplně nezbytná, ale rozhodně je prospěšná. Není od věci dozvědět se nějaké další informace a především ty zkušenosti. Ty, jak jsem říkala, v knížkách nevyčtete. Takže za mě ano – rozhodně je tam oprávněně.

A co se dělo dál?

No dál se dělo to, že nám přišlo rozhodnutí o zařazení do evidence. Oni na to ze zákona mají 30 dnů na to vyřízení, ale tak dlouho to ani netrvalo.

Pak nastalo to nechvalně proslulé období čekání?

No abych vám řekla pravdu, tak ono to zase tak dlouhé období nebylo. Podle slov ostatních jsme si mysleli, že to potrvá mnohem déle. Takže já pořád v práci, doma jsme sice začali připravovat nějaké věci, ale fakt jsme s tím zrovna nespěchali.

Takže radostná novinka přišla nečekaně?

Totálně nečekaně. Dali nám vědět, že pro nás mají miminko, takže jsme hned během dvou dnů vyjeli do přechodné pěstounské rodiny.

A jak to probíhalo s touto rodinou? Teď mám na mysli celkově komunikace a setkání s ní.

Já vím, že už je trapné říkat, že vše proběhlo krásně a hladce, ale prostě to tak bylo. S rodinou parádní domluva. Měli menší domeček, tak vím, že setkání proběhlo na zahradě. Rovnou i s malým. Oni nám k němu podali všechny informace, jaké jenom měli a i fotky. Do dnes se s nimi stýkáme, navštěvujeme se. Zkrátka si nemám na co stěžovat.

Takže myslíte, že je to markantní rozdíl, oproti přebírání dítěte z kojeneckého ústavu?

Nedokážu to porovnat. Honzík je naše první dítě a rovnou jsme ho přebírali takhle od pěstounů. Ale tomuhle způsobu nemám co vytknout.

A když se vrátíme k malému, když jste ho poprvé viděla, věděla jste hned, že je to to „vaše miminko“?

Hned. Podívala jsem se na něj a, teď nevím, nemůžu posoudit, co cítí matky, když poprvé vidí svoje narozené dítě, ale troufám si říct, že to bylo to samé, nebo alespoň hodně podobné tomu, co jsem cítila já, když jsem viděla Honzu. I manžel to měl stejně. Prostě takové to – jo to je on, to je náš syn.

Chtěla bych znát váš názor na baby boxy a utajované porody. Řeknete mi k tomu něco?

O utajovaných porodech přiznám se, moc nevím. Spíš nic, takže to se omlouvám, k tomu vám toho moc neřeknu.

To je v pořádku. A Baby boxy? K nim máte co říci?

Baby boxy jsou naprosto parádní věc. I kdyby zachránily jen jeden život, budu za nimi stát. Nevím, co více bych k tomu dodala.

Ještě mám na vás poslední otázku. Mohla byste nějak zhodnotit celý proces a případně říci, co byste na něm pozměnila?

No, jak jsem řekla, nevím, jestli jsme takové štěstí měli jen my, nebo to takhle dobře funguje standardně, což by bylo super, ale já, nebo teda my, si nemůžeme vůbec na nic stěžovat. Všichni nás upozorňovali, že než děťátko dostaneme, tak se pěkně načekáme. Ale rychlost, s jakou se to všechno seběhlo, nás až zaskočila. Přístup všech lidí, pracovníků, byl báječný. Lidský. Možná vám to zní nereálně, ale já nemám absolutně nic, co bych vytkla.

Velice vám děkuji za rozhovor a za váš čas.

6.3 Manželé Kovařovských (č. 3)

B. Kovařovský

Věk 36 let

Pohlaví: muž

Povolání: Konstruktor

V. Kovařovská

Věk: 30 let

Pohlaví: žena

Povolání: ošetřovatelka v domově seniorů

Rodinná anamnéza

Kovařovští jsou manželi tři roky, brali se v roce 2013 po desetileté známosti. Žijí v bytě 3+1 v centru většího města. Po celou dobu manželství se neúspěšně pokoušeli počít biologické dítě, dokonce podstoupili čtyři umělá oplodnění. Po čtvrtém neúspěchu se definitivně rozhodli pro osvojení. Neúspěch v početí neberou jako prohru, ale naopak tvrdí, že to tak mělo být, aby se stali dobrou rodinou pro jiné, osiřelé dítě. Žádost o zprostředkování si podávali teprve před jedním měsícem a tak mají prozatím za sebou pouze podání žádosti. Nyní je čeká odborné posouzení a příprava.

Rozhovor s rodinou č. 3

Než jste si podávali žádost o osvojení, zjišťovali jste si nějaké informace předem?

Moc jsme toho nevěděli. Jen to, co jsme si přečetli na internetu.

A jaké konkrétní informace jste si na internetu přečetli?

Jenom něco o přípravě.

Vzpomenete si, jak probíhalo podání žádosti?

Dali nám formulář a ten jsme prostě vyplnili. Vlastně to byly dva formuláře. Žádost o zařazení do evidence a pak ještě ten dotazník.

Je něco, co Vám utkvělo v paměti?

Ano, vstřícnost úředníků. Kdyby byli na všech úřadech takhle vstřícní, hned by všechno papírování bylo zábavnější. Takovou ochotu pomoci a poradit jsem dlouho nezažila.

Vzpomenete si, co konkrétně, jste v žádosti vyplňovali?

Formulář o žádosti zařazení do evidence byl v pořádku, ale k němu přiložený dotazník pro žadatele se mi moc nelíbil. Neříkám ale, že byl úplně celý špatný. To zase ne.

Co konkrétně se Vám nelíbilo?

Ty otázky tam. Některé mi připadaly až nesmyslné, jestli to takhle můžu říct. Například zkušenosti s péčí o děti. Matky prvorodičky přece taky žádné zkušenosti s péčí o dítě mít nemusí. Tahle otázka teda není přímo nesmyslná, ale už prostě přemýšlíte, jestli to, že jste někdy nějaké známé dítě pohlídali, vás dělá kvalifikované pro to, abyste mohli vychovat i vlastní dítě. Je to takové, nevím jak to úplně přesně vyjádřit, prostě se mi to nelíbilo.

Nějaké další otázky, které se vám nezdály?

Konkrétně si pamatuji na jednu. Museli jsme vyplnit údaje o našich rodičích, roky narození, případně úmrtí a jeho důvod. Moje maminka již nežije, ale nevím, proč jsem to měla uvádět i do dotazníku. Myslím si, že na naši schopnost vychovat dítě to nemá žádný vliv. Teď mě napadá, že možná kvůli nějakým dědičným nemocem. No ale stejně. Jinak už si myslím, že to bylo celkem v pořádku a že ostatní otázky určitě smysl měly.

Co všechno již máte, v této chvíli, za sebou?

Máme za sebou pouze podání žádosti a čeká nás odborné posuzování a ta příprava.

Bojíte se odborného posuzování?

Zatím z toho takový strach nemáme, ale myslím si, že až tam přijdu, tak se to změní. Že nervozita zapracuje. Ale věřím nám.

Čeho se na odborném posouzení bojíte nejvíce?

Toho, že nám řeknou, že nejsme vhodní pro výchovu dítěte. To by pro nás byla velká rána, nevím, jak bychom se tím vyrovnali. A pak taky trochu našich reakcí. Jak jsem říkala, hledali jsme si něco na internetu a někdo tam psal, že u toho posuzování mají lidé tendenci vykreslovat se v těch nejlepších barvách, ale že ten psycholog by to měl stejně poznat. Já doufám, že se nějak uklidníme navzájem a budeme odpovídat tak, jak to je. Bez nějakých příkras.

To zní velice rozumně. Doufám, za vás, že to takhle dopadne. "

Děkuji.

A odborná příprava Vás tedy ještě čeká?

Ano, to čeká.

A jaký z ní máte pocit?

Myslím, že to bude dobré. Nebojíme se. Co jsme tak koukali, tak si myslím, že to budou docela užitečné informace. A ani toho času to tolik nezabere. Člověk se alespoň něco dozví. Někaké zkušenosti, s čím může do budoucna počítat a tak.

Takže si nemyslíte, že by to byla jen nějaká „ztráta času“?

Tak to určitě ne. Pokud člověk to dítě má, tak taky přece zabere nějaký čas. Spoustu času. Tohle je jen taková vstupní investice.

Představte si, že jste již vše absolvovali a máte se jít podívat na vybrané dítě. Budete z toho mít obavy?

Určitě, mít obavy jistě budu. Nebo tedy budeme. Přece jen je to velká věc. Hlavně se bojím toho, že to dítě uvidím a takové to „ono“ tam prostě nebude. Ale samozřejmě se i těším – hlavně že to budeme mít konečně za sebou a budeme rodina.

Tím „ono“ myslíte to, že hned budete vědět, že to dítě je to „vaše“ dítě?

Ano přesně to. Že to dítě budu vnímat jako cizí dítě. Toho se bojím. Ale v takovém případě se dá dítě odmítnout. I když to zní hrozně. Vím to, že to zní hrozně. Ale zase třeba to dítě, které nebude to „naše“ miminko, bude pro jiné žadatele tím pravým. Co jsme se takhle bavili, tak je taková ta jiskra mezi rodiči a dítětem hrozně důležitá. Nevím jak se potom zachovat, když to tam prostě nebude. Tak toho se trochu bojím.

Chci se Vás ještě zeptat, co si myslíte o Baby boxech a utajovaných porodech? Jsou na to velmi rozdílné názory.

CO se týče baby boxů, jsem rozhodně pro. Myslím si, že když někdo ví, že nezvládne to dítě prostě mít, nebo jak to říci, vychovat ho, tak je rozhodně lepší odložit ho do vyhrátého baby boxu, než, když to přeženu, do popelnice. I takové matky jsou. To já nikdy nepochopím.

Takže co si myslíte o těch, kteří se staví proti baby boxům. Tvrdí totiž, že dítě má právo znát své rodiče a že ti co dítě odloží do baby boxu, by stejně onomu dítěti neublížili. Že je to pro ně jen lehčí varianta a ono dítě odloží jen proto, že ta varianta existuje.

No asi takhle – když ti lidé mají žaludek na to, aby to zjišťovali, teď myslím to, že ona matka dítěti stejně neublíží, tak jsem ráda, že existují lidé, kteří jdou tvrdě proti nim. Jo možná jsou takoví lidé, pro který je to jednodušší, ale určitě jsou i tací, kteří si uvědomují, že se dítě bude mít jinde lépe. I pro tu biologickou matku, teda pro tu normální, je asi i lepší když ví, že je o dítě postaráno. Nemyslíte?

Souhlasím s vámi. A ty utajované porody?

To asi ani nevím, co si o tom myslím. Slyšela jsem, že stejně musí předložit občanský průkaz, takže zase až tak utajované asi nejsou. Nevím, víc k tomu nemám co říci.

Víte o tom, že po novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí si, pokud vše dobře dopadne, budete dítě vyzvedávat u přechodných pěstounů?

Ano to víme.

A jaký, ohledně toho, máte pocit?

Jsme rádi. O naše miminko se bude někdo od narození starat, chovat ho, mluvit na něj a tak. Nebude vlastně v té kolektivní péči. A taky se nám líbí to, že se o něm dozvíme více informací. A fotky. To jsme hodně rádi, že budeme mít už nějaké fotky.

Poslední otázka. Je něco, co se Vám vyloženě na celém procesu nelíbí a co byste chtěla změnit?

Ještě nejsme ani zdaleka u konce procesu, ale zatím bych nic neměnila. Ač to celé může být někdy nepříjemné, tak mi to zatím nepřijde zbytečné. Já vidím pořád ten cíl. To naše dítě.

Velice Vám oběma děkuji za příjemný rozhovor a přeji, ať to celé dopadne co nejlépe.

6.4 Manželé Šikýřovi (č. 4)

Z. Šikýř

Věk: 35 let

Pohlaví: muž

Povolání: Automechanik

K. Šikýřová

Věk 35 let

Pohlaví: žena

Povolání: administrativní pracovnice

Rodinná anamnéza

Šikýřovi žijí v rodinném domku nedaleko Plzně a manželé jsou již dvanáct let. O miminko se začali snažit dva roky po svatbě a vlastně se snažit ještě nepřestali. Oba manželé se však potýkají, v oblasti reprodukce, s takovými zdravotními problémy, že početí biologicky vlastního potomka je pro ně v podstatě nemožné. Společné úvahy o osvojení je provází již delší dobu, ale realizaci stále odkládali – dle vlastních slov ne kvůli naději na vlastního potomka, ale ze strachu z procesu. Rozhodujícím okamžikem pro ně byly jejich společné 35. narozeniny, kdy se společně definitivně rozhodli a žádost podali. V současné době se nacházejí těsně před koncem procesu, neboť procházejí tzv. čekacím obdobím, tedy dobou, kdy je pro ně vyhledáváno vhodné dítě.

Rozhovor s rodinou č. 4

Vy jste žádost o zprostředkování podávali teprve nedávno, mám pravdu?

No nevím, jestli se tomu dá říkat nedávno, je to půl roku. Ale možná to je nedávno a spíš jak jsme nervózní, z toho všeho, tak ten čas vůbec neutíká.

To chápu. Řekla byste mi něco o době, kdy jste podávali žádost? Někaké informace, například jak to probíhalo?

Žádost jsme podali klasicky na Magistrátě v Plzni. Musíte vyplnit dotazník, samotnou žádost a přiložit spoustu dokumentů.

Jaké třeba?

Velkou hromadu potvrzení. O státním občanství, o zdravotním stavu, o ekonomických poměrech, a tak podobně.

Myslíte si, že je toho zbytečně moc?

To asi ne. Myslím, že lidé, kteří se v tom pohybují, ví, co dělají. A když chtějí všechny tyhle potvrzení, tak to má určité svůj důvod.

A samotný dotazník? Objevily se nějaké otázky, které by vám vyloženě vadily?

Ne. Jak jsem řekla, věřím úředníkům a lidem, kteří tenhle proces, nevím, jestli to tak můžu říct, vymysleli. Ale i logicky, když se nad téma otázkama zamyslíte, najdete, v každé z nich, své opodstatnění.

Před podáním žádosti, zjišťovali jste si nějaké informace předem?

Něco málo jsme si našli. Tak nějak jsme spoléhali na to, že nás informují na úřadech. Ale jako úplně nepřipravení jsme taky nebyli.

A odkud jste tedy čerpali informace?

Klasicky internet. Takhle z hlavy si vybavuju stránku nahradnirodina.cz. Tu moc doporučuju, našla jsem tam spoustu informací. Takový ty základní. Ono vám opravdu zbytek řeknou pověření pracovníci.

Takže po podání žádosti následovalo co?

Pak bylo šetření v rodině. To jsme se ještě na Magistrátu domluvili na termínu. Akorát paní neměla nějak dlouho čas, takže ten termín byl až za měsíc. Ale jinak všechno proběhlo v pořádku.

Samotné šetření určitě není zrovna nic příjemného.

Budete se asi divit, ale nic hrozného to není. Ale hodně záleží na přístupu lidí k tomu. Pro nás je prioritní osvojit si dítě. A tak nějak jsme si řekli, že za tím účelem zvládneme všechno.

Tudíž po šetření následovalo odborné posuzování?

Odborné posuzování a taky přípravy.

Takže přípravy máte již za sebou. Můžete mi říci, jaký z nich máte pocit?

Nebudu lhát, bylo to dost náročné na psychiku, ale zvládnout se to dalo. My jsme ze všeho byli hrozně nervózní, ale nakonec to zase tak hrozné nebylo.

Co se Vám na nich třeba líbilo?

Že jsme poznali nové přátele, se kterými udržujeme kontakt. Uvědomili jsme si, že ten problém, že nemůžeme mít děti, nemáme jen my. Samozřejmě jsme to věděli už dřív, ale v našem okolí jsme jediní. Ted' známe i lidi se stejným problémem. Taky besedy s těmi rodinami byly příjemné. Celé to bylo plné informací.

A užitečných?

Jak co. Něco mi přišlo zbytečné, něco ne.

Je něco, co by v přípravách dle Vás mělo být a nebylo?

Ne. Nevím, co by tam ještě mohli dát. Opravdu to bylo napěchované informacemi. A dost dlouhé. Ono si takhle řeknete, že je to jen 48 hodin, ale ono to není v kuse, že jo. Je to pár hodin denně. Takže se to protáhne do několika dnů.

Jste tedy i po odborném posuzování. Jak probíhalo?

To jsme byli taky hrozně nervózní. Člověk nechce vypadat nějak hloupě, neví, jestli ta jeho odpověď je ta správná odpověď. Celkově si vezměte, že někdo posuzuje, jestli jste dost dobrá na to, abyste vychovala dítě.

Máte pravdu, musí to být zvláštní pocit.

To ano. Když to nakonec dobře dopadlo, spadl mi obrovský kámen ze srdce. Je to pocit podobný tomu, jako když jsem udělala státnice – prošli jsme, jsme vhodní k výchově dítěte. Ačkoliv to zní hrozně.

Myslíte si, že je posuzování důležitou částí procesu?

Tak má to svůj význam, to je jasné. Zase nemůžou dát dítě úplně každému, kdo o něj zažádá, bez toho aby posoudili, že žadatelé nejsou nějakí psychopati. Pro nás to význam nemělo. Víme, že se o dítě postarat dokážeme. A více než dobře.

Bylo tedy něco, co by se Vám na něm líbilo?

Upřímně – asi ne.

A naopak, je něco, co se Vám nelíbilo?

Spousta otázek. Některé až zbytečné. Nebo tedy takhle, pro ně možná význam mají, pro nás byly zbytečné. Celé mi to přišlo až takové vlezlé, dá se říct.

Ted' tedy očekáváte tu radostnou zprávu.

Ano, i když z toho máme taky strach.

Z čeho přesně?

Z toho, že nám vyberou dítě a my k němu nepocítíme tu mateřskou lásku. Nevím, jestli ho dokážu odmítnout. Říct ne.

Dítě můžete odmítnout.

To ano, ale co když nám pak další nenabídnou. Toho se bojím.

Co říkáte na utajované porody a na baby boxy?

Na utajované porody asi nic. Nic o nich totiž nevím.

A na baby boxy?

Souhlasím s nimi.

Víte, že budete přebírat dítě z pěstounské rodiny na přechodnou dobu?

Ano víme, jsme rádi.

Myslíte si, že je to lepší, než přebírat dítě z kojeneckého ústavu?

Rozhodně. Takhle se potkáme s lidmi, kteří to naše miminko budou znát, možná nám dají i nějaké rady. Dostaneme o něm nějaké informace a hlavně dítě bude zvyklé na chování, mazlení a tak. To nám třeba říkali na těch přípravách, to si pamatuji. Přijde mi to hezké. A především dostaneme i fotografie. Mluvila jsem s lidmi, kteří adoptovali před delší dobou a ti třeba nemají žádné fotky z toho kojeneckého období.

Je něco co byste na celém procesu chtěla změnit?

Pro žadatele, lidi jako my, to není nic příjemného. Ale každá část má své opodstatnění, takže v tomhle směru nic. Možná bych ho urychlila. Aby to stresové období nebylo tak dlouhé.

Moc Vám děkuji za rozhovor a přeji hodně štěstí.

7. Výsledky

Na začátek bych ráda řekla, že osvojení, a s tím i většinou související téma – neplodnost, je pro zainteresované osoby velice citlivé téma. I přes to, jak jsou tyto informace osobní, až důvěrné, jsem byla mile překvapena ochotou, dotazovaných osob, odpovídat na mé dotazy.

Respondenti odpovídali bez zbytečného váhání nad odpověďmi a vyjadřovali jak pozitivní, tak negativní názory na celý proces. Počáteční obavy z negativních odpovědí jsem zaznamenala pouze u poslední dotazované rodiny. V průběhu rozhovoru však došlo k výraznému zlepšení a dotazovaná odpovídala již více objektivně bez zjevných obav.

V následující tabulce (tabulka č. 3) jsem se pokusila shrnout získané poznatky ze všech stádií procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Tabulka je rozdělena na dvě části, kdy v první části můžeme vidět odpovědi první skupiny respondentů (ti, kteří již mají dítě ve své péči), a v druhé části pak odpovědi druhé skupiny respondentů (aktuálních žadatelů)

	1. Skupina (rodina č. 1a 2)	2. Skupina (rodina č. 3 a 4)
Informovanost před podáním žádosti	Relativně dobrá informovanost. Informace převážně z knih a odborných publikací, také z internetu. Návštěva kojeneckého ústavu.	Spíše nedostatek informací které byly zjišťovány především z internetu.
Podání žádosti	Znalost dotazníku z internetových stránek – opodstatněné otázky. Vstřícnost a ochota pracovníků úřadu. Lidský přístup.	Příliš mnoho potřebných potvrzení. Otázky v dotazníku, pro žadatele, postrádají význam. Vstřícnost pověřených pracovníků, ochota pomoci.
Hodnocení odborné přípravy a jejího významu	Její existence může odradit případné žadatele, ale je zařazena oprávněně. Spokojenost s rozsahem kurzů. Kladné hodnocení – spousta nových informací.	Užitečné informace, nové zkušenosti, vyhovující hodinová dotace. Náročnost na psychiku, získání nových přátel a pocitu, že problémy s otěhotněním nemají jen oni sami.
Hodnocení odborného posouzení a jeho významu	Odměřené chování psychologa, nepříjemný, stresující zážitek. Stresující. X druzí manželé naopak velice spokojeni s lidským přístupem, spíše příjemné povídání. Velmi významné pro proces	Významné pro proces – zjištění vhodnosti pro zařazení. Nervozita, strach z neúspěchu a „nevhodnosti“ pro rodičovství. Zbytečné otázky, některé až vlezlé.
Výběr dítěte	Překvapení z rychlosti zpracování podkladů a výběru dítěte. Nestihli ani nervozitu. Spokojenost s domluvou s pěstounskou rodinou.	Obavy z nepocítění rodičovského pouta s vybraným dítětem. Strach z nemožnosti odmítnutí – v případě odmítnutí dítěte obavy, že již nebude hledáno jiné dítě. Obavy z neznámého. Těšení se na dítě, radost z ukončení procesu.

Baby boxy a utajované porody	Nedostatek informací o utajovaných porodech. Jednoznačný souhlas s existencí baby boxů.	Souhlas s baby boxy – právo dítěte na život. Utajované porody – nutnost legitimování rodiček, pravděpodobně nejsou tak utajené. Celkově ale nedostatek informací o utajovaných porodech.
Kojenecké ústavy X Pěstounská péče na přechodnou dobu	Tyto dvě instituce by měly existovat společně a spolupracovat spolu. U PPPD výhoda fotografií a deníku dítěte. Výborná zkušenost s PPPD.	Radost ze skutečnosti, že budou přebírat dítě z pěstounské rodiny na přechodnou dobu. Výhoda fotografií dítěte, více informací o něm.
Komplexní zhodnocení procesu	Rychlost, lidský přístup, pozitivní zkušenost.	Spíše spokojenost s procesem. Každá část má své opodstatnění.
Navrhované změny	Dbát více na lidský přístup, jinak žádné navrhované změny.	Pravděpodobně urychlení, jinak žádné navrhované změny.

7.1 Odpovědi na výzkumné otázky

Jak připravení a informovaní jsou/byli dotazovaní před samotným podáním žádosti?

Všichni dotazovaní si, před podáním žádosti, sami dohledávali potřebné informace. Někteří, konkrétně 1. skupina, dotazovaných, byli připraveni důkladně. 2. Skupina dotazovaných spíše spoléhala na získání informací v průběhu procesu, především od pověřených pracovníků. Naprosto nepřipravená, ale nebyla ani jedna dotazovaná rodina. Informace čerpali mimo jiné z internetu a odborných publikací.

Jak dotazovaní hodnotí odbornou přípravu žadatelů a její význam v celém procesu?

Rodina č. 1 nemohla hodnotit průběh odborné přípravy, jelikož v době, kdy osvojovali, nebyla odborná příprava ještě zařazena. Absolvovali pouze informativní seminář, jež neshledali jako příliš přínosný. Rodina č. 3 nemohla odbornou přípravu objektivně

zhodnotit, neboť jí ještě neprošla. Těchto dotazovaných jsem se tudíž mohla tázat pouze na jejich názor na tyto přípravy, nikoliv na subjektivní zkušenost.

Názory dotazovaných, na tuto problematiku, se různí. Pozitivně hodnotí spřátelení s lidmi s podobným osudem (neplodnost, osvojené děti). Také besedy s pěstounskými rodinami se shledaly s úspěchem. Různí se názory na časovou dotaci příprav. Přesto převládá názor, že časový rozsah příprav je přiměřený. Většina dotazovaných hodnotí přípravy jako prospěšné a užitečné. Odešli z nich plni nových informací a zážitků, které byly většinou příjemné. Dle mého názoru se toto odvíjí od osobnosti a povahy žadatelů. S náplní kurzů dotazovaní souhlasili, návrhy na případné doplnění, chybějících informací, nepadly.

Co se týká významu příprav v celém procesu, dotazovaní se více či méně shodli, že jejich zařazení je oprávněné, ale v samotném procesu nemají fatální význam.

Jak dotazovaní hodnotí odborné posuzování a jeho význam v procesu?

Odborné posuzování je fází, která se v celém procesu setkává s rozporuplnými názory. Na konečný pocit žadatele z ní, má nepochybně veliký vliv přístup posuzujícího psychologa. Žadatelé jsou z této fáze procesu velice nervózní, neboť mají pocit, že někdo rozhoduje o tom, zda jsou dostatečně vhodní na to, aby se stali rodiči. Posuzující psycholog by měl umět, s touto nervozitou svých klientů, pracovat. Pokud to umí, výsledný prožitek žadatelů není negativní. Většina dotazovaných se shodla, že některé pokládané otázky jim přišly až zbytečné. První dotazovaná rodina se dokonce setkala s velice nepříjemným přístupem.

Celkově se však dotazovaní shodli, že odborné posouzení je důležitou částí procesu a svůj význam jistě má.

Jak se dotazovaní staví k otázce baby boxů a utajovaných porodů?

Všichni dotazovaní se k otázce baby boxů vyjádřili kladně. Objevil se i názor, že i kdyby měly baby boxy zachránit pouze jedno dítě, je jejich existence opodstatněná. Co se týká utajovaných porodů, nemají o nich žadatelé žádné podrobnější informace, a proto se k nim nechtěli blíže vyjadřovat.

Jak dotazování hodnotí, komplexně, celý proces?

Toto hodnocení je velice subjektivní a záleží na mnoha faktorech. Mezi ně nepochybně patří i osobnost a povaha žadatelů a přístup zainteresovaných pracovníků, se kterými přišli žadatelé, během procesu, do kontaktu. I proto se názory velmi různí.

Jaké změny v procesu dotazování navrhují?

Dotazování v podstatě neměli k samotnému procesu výraznější připomínky. Jednou, z mála navrhovaných změn, tak bylo urychlení procesu, z důvodu zkrácení tohoto, pro ně velice stresového, období. Dotazování, kteří se, během procesu, setkali s odměřeným až chladným přístupem zainteresovaných pracovníků, zejména psychologů, by v budoucnu uvítali „lidštější přístup“ těchto osob.

Jaký názor mají dotazování, na přebírání dítěte z pěstounské péče na přechodnou dobu, namísto z kojeneckého ústavu?

Tuto otázku nemohla subjektivně posoudit rodina č. 1, neboť nemá s touto, poměrně krátce využívanou, institucí žádnou přímou osobní zkušenost. Projevila však názor, že pěstounská péče na přechodnou dobu a kojenecké ústavy by měly koexistovat a vzájemně spolupracovat. Prozatím jediná rodina s osobní zkušeností (rodina č. 2) byla z převzetí dítěte od dočasných pěstounů doslova nadšená. Stejně tak jako aktuální žadatelé, které tato situace teprve čeká. Nejvíce je zaujala šance, získat fotografie dítěte z doby, kdy se ono nachází v pěstounské péči a specifické informace o něm. Za kladné považují i to, že se miminku dostane výlučné péče od konkrétní osoby.

7.2 Diskuze

Vyhodnocení výzkumného šetření vychází z analýzy rozhovorů provedených s dotazovanými osobami. Rozhovory jsem si nejprve několikrát přečetla a dělala si v nich poznámky. Zaznamenávala jsem si například odpovědi na sledované kategorie. Dále také informace, které mi rodina nesdělila, ale byly mi známy z jiných zdrojů, tak abych si vše mohla zasadit do kontextu.

Ze samotných výsledků šetření jsem překvapená, neboť jsem očekávala mnohem více negativních názorů na dané téma. Předpokládala jsem, že aktuální žadatelé budou více kritičtější a k celému procesu budou mít více výhrad (viz. výzkumné otázky). Moje hypotéza se však nepotvrdila, mezi názory obou skupin jsem nezaznamenala větších

rozdílů. V podstatě jediným zásadním rozdílem mezi porovnávanými skupinami byla příprava před podáním žádosti. I když si obě skupiny žadatelů nějaké informace dohledaly, byla první skupina, navzdory mému očekávání, připravena poměrně pečlivěji. Tito dotazovaní, si informace hledali aktivně a samostatně, zatímco aktuální žadatelé spíše spoléhají na informace, které jim budou poskytnuty. Mým předpokladem bylo, že aktuální žadatelé budou ve vyhledávání informací více aktivní, neboť tyto informace jsou nyní mnohem dostupnější.

V souladu s informacemi Nožářové (2012, s. 55), i v mé práci je zřejmé, že žadatelé mají často pocit, že o tom, zda jim bude dítě svěřeno do péče, rozhoduje především psycholog. Z toho poté plyne nadměrná nervozita, obavy a až příliš kritický pohled, na tuto část procesu.

Udivilo mě i to, že většina dotazovaných, jako jediný klad pěstounské péče na přechodnou dobu, vidí možnost fotografií a informací o dítěti. Souhlasím s tvrzením Nožářové (2012, s. 19-21), že pro dítě je velice důležité, být již od útlého dětství v přirozeném, rodinném prostředí, kde se učí tvořit vazby a nedochází tak k deprivaci. Na tento klad pěstounské péče na přechodnou dobu poukázal pouze jeden dotazovaný.

Závěr

Je důležité uvědomit si, že dovršením procesu zprostředkování to pro žadatele nekončí. Přijetí dítěte do rodiny je teprve začátek. Ale tato problematika by již byla na další samostatnou práci.

Moje práce se zaměřuje především na to, co předchází přijetí dítěte do rodiny, tedy na samotný proces zprostředkování. Konkrétně osvojení a pěstounské péči. V úvodní části seznamuji s náhradní rodinnou péčí obecně, uvádím její jednotlivé instituty a jejich zákonné podmínky. V další části práce se věnuji indikovaným dětem, neboť se domnívám, že žadatelé mají často velmi zkreslené představy o tom, z jakých sociálních poměrů a jaké děti, většinou do náhradní rodinné péče putují. Následující část je věnována již samotnému procesu zprostředkování a jeho jednotlivým fázím.

Dle mého názoru není této problematice věnována dostatečná pozornost. Za zásadní problém shledávám právě nedostatek informací, o celém procesu, pro budoucí žadatele. Neinformovanost je při tom jeden z hlavních důvodů případných zklamání. Žadatelé mají poté nereálné představy, ať už o budoucím dítěti, nebo o rychlosti procesu, jeho zákonných postupech, atp. Troufám si však říci, že neinformovanost žadatelů spočívá nejen v nesnadné dostupnosti informací, ale i v jakési jejich pohodlnosti. Informace o náhradní rodinné péči existují. Nejsou sice až tak snadno přístupné, avšak existují. Toto se potvrdilo během mého výzkumu. Dřívější žadatelé si informace pečlivě sháněli sami, zatímco aktuální žadatelé spíše spoléhají na systém a nevyvíjejí žádnou samostatnou aktivitu pro dohledání, jim potřebných, informací. Jsem si ale vědoma toho, že velikost zkoumaného vzorku nedovoluje získané poznatky zobecňovat.

Na závěr bych se ráda vyjádřila k často propagovanému názoru, že dětské domovy a kojenecké ústavy jsou plné dětí a žadatelé jim v podstatě chtějí jenom pomoci. Proto nechápou, že jsou nuceni podstupovat celý tento zdlouhavý proces. Celé to považují za zbytečné obtěžování a pouhou byrokracii. Ano, dětské domovy i kojenecké ústavy jsou relativně plné. Je třeba si však uvědomit, že ne každé dítě, je možné osvojit. K osvojení je zapotřebí, aby dítě bylo tzv. právně volné. Pokud není, osvojení není možné. Tato situace by opět byla na delší rozpravu, kterou mi již rozsah mé práce neumožňuje. Dovolím si pouze říci, že bohužel, jsou v některých situacích stále upřednostňována práva biologických rodičů, před právy dítěte.

Na úplný závěr bych ještě chtěla podotknout, že nejdůležitějším článkem v celém procesu, jsou lidé. A proto je lidský přístup a komunikace, mezi jednotlivými pracovišti, zainteresovanými pracovníky i žadateli, zcela zásadní.

Seznam literatury

- BUBLEOVÁ, Věduna. 2000. Historický vývoj péče o opuštěné děti. *Náhradní rodinná péče: československý časopis*. 3(1), 46-51. ISSN 1212-3765.
- BUBLEOVÁ, Věduna. 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-01-2.
- BUBLEOVÁ, Věduna. 2014. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 6. Praha: Spolu dětem o.p.s.
- BUBLEOVÁ, Věduna. 2014. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 57 s. ISBN 978-80-87455-18-0.
- BUBLEOVÁ, Věduna. 2014. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 60 s. ISBN 978-80-87455-19-7.
- CIGLEROVÁ, Jana. 2013. *Miminko na chvíli. Ona dnes.* , 16-18.
- HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. 2000. *Psychologický slovník*. Vyd. 1. Praha: Portál, 774 s. ISBN 80-717-8303-X.
- HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 80-736-7040-2.
- KLIMEŠ, J. 2002. *Reakce na ambivalentní objekt*. Praha, 83 s. Universita Karlova. Vedoucí práce Soňa Hermochová.
- KOLUCHOVÁ, Jarmila, Zdeněk MATĚJČEK (ed.). 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 155 s. ISBN 80-717-8637-3.
- KONEČNÁ, Hana. 2012. *O negenetickém rodičovství trochu jinak: informace pro zdravotníky*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-11-1.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: SPN. Psychologická literatura. ISBN 80-042-5236-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 98 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-852-8283-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 183 s. ISBN 80-717-8304-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 183 s. ISBN 80-717-8304-8.

- MATĚJČEK, Zdeněk, Jiří KOVAŘÍK a Věduna BUBLEOVÁ. 1997. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. 1. vyd. Praha: Psychiatrické centrum. Zprávy. ISBN 80-851-2189-1.
- MATOUŠEK, Oldřich. 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-864-2919-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. 2003. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 287 s. ISBN 80-717-8549-0.
- Narodit se do rodiny. 2008. . *Raná pěstounská péče na přechodnou dobu* [online]. [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <https://www.rpp.cz/inpage/narodit-se-do-rodiny/>
- NOŽÍŘOVÁ, Jana. 2012. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 94 s. ISBN 978-80-86131-91-7.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 1889. XIV. V Praze: J. Otto, 1141 s., [47] s. obr. příl.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 1996-2003. XVII. Praha: Paseka, 28 sv. ISBN 80-720-3007-8.
- POPOVSKÁ, Jana. 2007. *Cesta k přijetí dítěte do náhradní rodinné péče*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Tomáš Dvořáček.
- PURVIS, Karyn, David CROSS a Wendy SUNSHINE. 2013. *Dítě v nové rodině*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4535-0.
- SMOLÍKOVÁ, Veronika. 2014. *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 77 s. Monografie (Key Publishing: European Society for History of Law). ISBN 978-80-7418-218-1.
- SMUTKOVÁ, Lucie. 2007. *Sociální práce s rodinou*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 107 s. ISBN 978-80-7041-069-1.
- ŠKOVIERA, Albín. 2007. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- VÁVROVÁ, Alena. 2012. *Přípravy pro budoucí náhradní rodiče: (metodika)*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-16-6.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí*. b.r..
- Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník*. b.r.. In: .

Internetové zdroje

Adopce [online]. *Osvojení a zahraničí* [cit. 2016-04-25]. Dostupné z:
<http://www.adopce.com/adopce-osvojeni/osvojeni-a-zahranici/>

Adopce [online] *Hostitelská péče* [cit. 2016-05-23]. Dostupné z:
<http://www.adopce.com/pestounska-pece/hostitelska-pece/>

MPSV.CZ [online]. *Formy náhradní rodinné péče*. [cit. 2016-05-23]. Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/cs/14501>

MPSV[online] *Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče* cit. 2016-05-23]. Dostupné z:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

MPSV[online]. *Metodika MPSV k PPPD* [cit. 2016-04-25]. Dostupné z:
<https://www.rpp.cz/inpage/metodika-mpsv-k-pppd-brezen-2013/>

MPSV.CZ [online]. *Proces zprostředkování* [cit. 2016-05-22]. Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/cs/14502>. 2013.